

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของ พันเอก สมคิด ศรีสังคม ช่วง พ.ศ. 2512- 2549 โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยม
2. แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม
3. แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม
4. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมือง
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางการเมือง
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยม

สมศักดิ์ เนียมเล็ก (2544 : 17) มีความเห็นว่าสังคมนิยม มีความหมายถึง ลัทธิหรือหลักการอย่างหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประโยชน์ในการมีสถาบันการปกครองตกอยู่กับสังคมนิยมหรือคนส่วนใหญ่ สังคมนิยมมีหลักการที่สำคัญคือ ให้สังคมนิยมมีความรับผิดชอบที่จะให้ความยุติธรรมและความเสมอภาคแก่บุคคลโดยทั่วไป ไม่ควรให้ประโยชน์ต่อเอกชนกลุ่มใดโดยเฉพาะ รัฐบาลควรที่จะกำหนดระบบเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มิใช่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และมีวัตถุประสงค์ที่ให้นุชนิยน์ได้รับประโยชน์ เท่าเทียมกันจากการผลิต และผลผลิตของสังคมนิยมโดยมีต้องคำนึงถึงสถานภาพของบุคคล ไม่ต้องการให้บุคคลใดมีสิทธิพิเศษในระบบเศรษฐกิจ และได้รับส่วนแบ่งจากการผลิตมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2519 : 70) มีความเห็นว่า สังคมนิยมเป็นลัทธิเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งมีการมองปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในสังคมนิยมที่แตกต่างไปจากลัทธิเสรีนิยม และทุนนิยม เมื่อการมองสมมุติฐานของปัญหาต่างกัน แนวความคิดที่จะใช้แก้ปัญหา การจัดระบบเศรษฐกิจ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของลัทธิสังคมนิยมจึงแตกต่างกันไปจากลัทธิเสรีนิยม และทุนนิยมด้วย

สังคมนิยมมีการแบ่งออกเป็น 3 จำพวก มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง คือ การคัดค้านกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล สนับสนุนกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน กระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้กรรมสิทธิ์ร่วมนั้นอย่างเป็นธรรม (ช้อยอนันต์ สมุทรวณิช, 2519 : 145) อย่างไรก็ตามสังคมนิยมทั้ง 3 จำพวก มีข้อแตกต่างที่สำคัญ ดังนี้

1. สังคมนิยมอุดมคติ (Utopian Socialism) เป็นลัทธิที่เน้นการสนับสนุนการมีกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นการวาดภาพสังคมในอุดมคติที่พึงปรารถนา และเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้สังคมอุดมคตินั้นเป็นจริง แต่บางแนวคิดก็ไม่ได้เสนอแนะแนวทางปฏิบัติไว้ ตัวอย่างความคิดของสังคมนิยมอุดมคติ เช่น ความคิดสังคมนิ พระศรีอารีย์ไตรภูมิพระร่วง ในส่วนที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรม อุดมรัฐของเพลโต สังคมยูโทเปีย ของทอมัส มอร์ เป็นต้น

ลักษณะพิเศษของสังคมนิยมอุดมคติ มีลักษณะเด่นสามประการ คือ

1.1 การต่อต้านที่เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล และสนับสนุนการที่ชุมชนหรือสังคมเป็นเจ้าของร่วมในทรัพย์สิน โดยเฉพาะในปัจจุบันสำคัญทางการผลิต

1.2 การสนับสนุน ให้มีความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่าการแข่งขัน

1.3 การให้รัฐมีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะปล่อยให้เอกชนมีอิสระเสรีและมีบทบาทสำคัญ

2. สังคมนิยมมาร์กซิสต์ (Marxism Socialism) เป็นลัทธิหรือแนวความคิดที่เป็นสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ นักคิดที่เป็นต้นแบบความคิดนี้ คือ คาร์ล มาร์กซ์ นักปรัชญาชาวเยอรมัน สังคมนิยมมาร์กซิสต์มีความคิดพื้นฐาน คือ หลักวัตถุนิยมวิภาษวิธี วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ และทฤษฎีมูลค่าแรงงานและแรงงานส่วนเกิน มาร์กซ์ มีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดขึ้นจากความขัดแย้ง และการต่อสู้ทางชนชั้น โดยเริ่มตั้งแต่ชุมชนบุพกาลที่มนุษย์ยังไม่มีความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ วิวัฒนาการมาตามลำดับจนกระทั่งถึงยุคสมัยปัจจุบัน เป็นสังคมทุนนิยมซึ่งมีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพหรือผู้ใช้แรงงาน การเปลี่ยนแปลงจากสังคมทุนนิยมเป็นสังคมนิยมต้องอาศัยการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ ในยุคสังคมนิยมปัจจุบันการผลิตและกระบวนการผลิตต่าง ๆ เป็นกรรมสิทธิ์ของสังคมทั้งสิ้น และเมื่อกระบวนการผลิตถึงยุคแห่งความก้าวหน้าถึงจุดหนึ่ง รัฐสลายตัวไปจะเข้าสู่สังคมมิวนิสต์ในที่สุด สำหรับสังคมคอมมิวนิสต์นั้นมีหลักการที่ว่าทุกคนทำงานตามความสามารถของเขา และได้รับสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการของเขา

มาร์กซ์ (Marx) เป็นผู้เริ่มสิ่งที่มีความสำคัญในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของโลก โดยหลักการเบื้องต้นแรกของสังคมนิยมแบบมาร์กซ์ก็คือ การที่เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดการเมือง และวัฒนธรรมประเพณี กฎหมาย ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมของคนเรา มาร์กซ์จัดลำดับวิวัฒนาการของสังคมว่า ดำเนินไปเป็นขั้น ๆ ดังกล่าวแล้วคือ

1) ชุมชนบุพกาล ซึ่งมีมนุษย์ยังต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำมาหากินในระยะนี้ไม่มีใครเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิต ทุกคนใช้ที่ดินร่วมกัน เป็นคอมมิวนิสต์แบบดั้งเดิม

2) สังคมทาส ผู้มีกำลังแข็งแรงตั้งตนเป็นใหญ่ ผู้ที่อ่อนแอกว่าเป็นทาส ทำงานรับใช้นายทาสโดยไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง ไม่มีอิสระเสรีแม้แต่ชีวิตทาสก็ซื้อขายกันได้ และการเป็นทาสตกทอดเป็นมรดกได้

3) สังคมศักดินา มีเจ้าของที่ดินที่มีอำนาจทางการเมืองหลายคน แต่ลักษณะการใช้แรงงาน ผู้ที่อ่อนแอกว่าก็ยังเป็นไปเช่นเดียวกับสังคมทาส ระบบการปกครองเป็นการควบคุมบังคับบัญชาที่ลดหลั่นลงมาจากเบื้องสูง ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนในการปกครองขุนนางมีสิทธิพิเศษมากกว่าไพร่

4) สังคมทุนนิยม เกิดจากความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินกับพ่อค้าซึ่งเป็นชนชั้นกลาง พ่อค้าเกิดจากการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมการผลิต ในระบบศักดินามีจุดจำกัดเมื่อไปถึงขั้นหนึ่งระบบการผลิตทางเกษตรที่ใช้แรงงานไม่สามารถพัฒนาให้เกิดผลิตผลมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตใหม่ ๆ เช่น เครื่องจักรไอน้ำ และเครื่องจักรต่าง ๆ ทำให้ระบบทุนนิยมเข้ามาแทนที่ เพราะระบบศักดินาล้าหลังต้องพังทลายไป

5) สังคมนิยม เกิดจากความขัดแย้งระหว่างนายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับกรรมกรซึ่งไม่มีสิทธิในปัจจัยการผลิตแต่ขายแรงงาน

6) คอมมิวนิสต์ เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุด ที่สืบต่อจากระบบสังคมนิยมในระบบสังคมนิยม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลก ในเวลาต่อมา เลนิน (Lenin) ได้นำแนวคิดของมาร์กซิสต์มาเป็นพื้นฐานความคิดในการปฏิวัติรัสเซีย เมื่อ ค.ศ. 2460 ความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์ จึงแปรรูปเป็นอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งบางครั้งเรียกกันว่าเป็นแนวความคิดมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ และสิ่งที่เลนินได้เพิ่มเติมจากมาร์กซ์ ก็คือ การปฏิบัติงานเพื่อล้มล้างชนชั้นนายทุน ซึ่งไม่สามารถอาศัยกำลังชนชั้นกรรมาชีพเพียงอย่างเดียวได้ แต่ต้องอาศัยพรรคคอมมิวนิสต์เป็นหน่วยหลักในการปฏิบัติงาน ต่อมา เหมาเจ๋อตุงได้ปรับแนวคิดมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ในการปฏิบัติประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. 2492 แนวความคิดคอมมิวนิสต์จึงเป็นที่แพร่หลายและเป็นแนวความคิดที่ต่อสู้กับแนวความคิดประชาธิปไตยในโลกมาเป็นระยะเวลาจนถึงปัจจุบัน

3. สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นลัทธิหรือแนวความคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสังคมนิยมอุตมคติ และสังคมนิยมมาร์กซิสต์ โดยสังคมนิยมประชาธิปไตยมีพื้นฐานแนวความคิดแบบสังคมนิยม และมีวิธีการต่อสู้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายตามระบบและวิถีทางประชาธิปไตย นักคิดลัทธิสังคมนิยมประชาธิปไตย ได้แก่ สังคมนิยมแบบสมาคมนิพนธ์ในประเทศอังกฤษ สังคมนิยมประชาธิปไตยตามแบบของคาร์ล เค้าท์สกี โดยสังคมนิยมประชาธิปไตย ไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ และทฤษฎีเกี่ยวกับค่าของแรงงาน มากเท่าใดนัก แต่เน้นการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีและค่อยเป็นค่อยไป สังคมนิยมประชาธิปไตยมีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้นตามเป้าหมายของสังคมนิยมนั้น ไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีการปฏิวัติล้มล้างระบบนายทุนด้วยกำลังอาวุธหรือความรุนแรง แต่อาจเปลี่ยนระบบทุนนิยมให้กลายเป็นสังคมนิยมที่ละเล็กละน้อย ซึ่งต่างกับความคิดของมาร์กซ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในทฤษฎีการปฏิวัติว่า สังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชนชั้นกรรมาชีพทำการล้มล้างระบบทุนนิยมเสียก่อน นักคิดฝ่ายสังคมนิยมประชาธิปไตยมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่พึงปรารถนานั้น จะต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตยและเป็นที่ยอมรับโดยสมัครใจของคนส่วนใหญ่
2. การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่รวดเร็วข้ามขั้นตอน กล่าวคือเป็นแบบวิวัฒนาการ
3. การเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องมีลักษณะที่ไม่ผิดศีลธรรมในสายตาของประชาชนนั้นส่วนใหญ่ ไม่ใช่ทำการฆ่ากวาดล้างคนเพื่อเปลี่ยนแปลงอย่างนองเลือด
4. การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างสันติ ไม่ใช่การจับอาวุธเข้าประหัตประหารกัน

หลักการสังคมนิยมแบบประชาธิปไตยนั้นสามารถยกตัวอย่างประเทศยูโกสลาเวียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในแหลมบอลข่าน ได้ประกาศตัวเป็นอิสระจากรัสเซีย ใน ค.ศ. 1950 มีการประกาศกฎหมายว่าด้วยสภาคนงาน (Worker Council Law) กำหนดให้วิสาหกิจอยู่ในความ รับผิดชอบของสภาคนงาน และสภาคนงานเองเป็นผู้เลือกจากคณะกรรมการจัดการซึ่งจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจการบริหารวิสาหกิจ สภาคนงานมีอำนาจในการจัดการอย่างกว้างขวาง อาทิ การอนุมัติแผนการผลิต การว่าจ้างงานและเลิกจ้างงาน การแจกจ่ายรายได้ให้แก่กรรมกร นอกจากนี้ยังควบคุมการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการใช้เงินลงทุนจากภายนอก ทางด้าน

พรรคการเมืองมีพรรคการเมืองที่ถูกกฎหมายพรรคเดียว คือ พรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีหลักการ คือ
ทุนเป็นของสังคม การอาศัยกลไกตลาดในการประสานกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการจัดการ
ตัวเองโดยผู้ใช้แรงงานจึงมีลักษณะที่สำคัญของสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย คือ (ชัยอนันต์
สมุทรวณิช, 2519 : 146)

1. รัฐเข้าควบคุมและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตขนาดใหญ่
2. ระบบเศรษฐกิจมีการกระจายรายได้เท่าเทียมกัน
3. รัฐเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจด้านกำหนดราคาสินค้า
4. กิจกรรมส่งเสริมการลงทุนมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนการสะสมทุนทั้งหมดนั้นจะตกเป็นของรัฐ

5. ผลกำไรอันเกิดจากการผูกขาดในธุรกิจขนาดใหญ่ตกเป็นของรัฐ

จากทัศนะดังกล่าวนี้ จึงเรียกสังคมนิยมประชาธิปไตยว่า เป็นสังคมนิยมแบบ
วิวัฒนาการ ส่วนสังคมนิยมแบบมาร์กซ์นั้นเป็นสังคมนิยมแบบปฏิวัติ

สังคมนิยมประชาธิปไตย

วิทยากร เชียงกูล และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม (2547 : 69-70 อ้างถึงในยุทธชัย
จอมพงษ์, 2549 : 25) ได้ให้ความหมายสังคมนิยมประชาธิปไตยไว้ว่าเป็นระบบทางเศรษฐกิจและ
การเมืองเสรีนิยมที่ผสมผสานระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในระบบประชาธิปไตย กลไกตลาด การที่สังคม
เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และการวางแผนทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องการให้เกิดสวัสดิการทางสังคม
ให้มากที่สุด และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผสมผสานกลมกลืนเป็นระบบที่เน้นวิวัฒนาการ
ส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยการดึงเอาปัจจัยส่วนที่ดีที่สุดของระบบทุนนิยม และตัดส่วนที่เลวที่สุด
และข้อด้อยในระบบทุนนิยมออกไป อีกส่วนหนึ่งนำเอาส่วนที่เหมาะสมที่สุดของการวางแผนทาง
เศรษฐกิจของระบบสังคมนิยมมาใช้ สังคมนิยมประชาธิปไตยที่พัฒนาขึ้นในประเทศ
กลุ่มสแกนดิเนเวีย อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศอื่น ๆ มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งใน
ด้านวิธีการ มีตั้งแต่โมเดลทางทฤษฎีที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางปรัชญา ศีลธรรม และการเมือง จนถึง
ระดับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเฉพาะหน้าทางปฏิบัติ ลักษณะสำคัญของระบบสังคมนิยม
ประชาธิปไตยประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยวิธีการสันติและวิวัฒนาการ
(ไม่ใช่การปฏิวัติ) ผ่านทางวิถีทางรัฐสภาสู่สังคมนิยม

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 10 พ.ค. 2555
เลขทะเบียน 245441
เลขเรียกหนังสือ

2. การเลือกโอนอุตสาหกรรมหลักบางอย่าง (เช่น เหล็ก เหล็กกล้า พลังงาน การคมนาคม ขนส่ง ธนาการ ประกันภัย) มาเป็นของรัฐ ส่วนกิจการอื่น ๆ ปล่อยให้เป็นธุรกิจ เอกชน

3. เป็นการผสมกันระหว่างการรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจ โดยพิจารณาจากความจำเป็นในทางปฏิบัติมากกว่าการพิจารณาทางอุดมการณ์

4. เป็นการชี้แนะและวางแนวทางมากกว่าการวางแผนทางเศรษฐกิจโดยตรง

5. เป็นประชาธิปไตยอุตสาหกรรม ซึ่งหมายถึงการให้คนงานมีส่วนในการเป็นเจ้าของและบริหารกิจการที่เขาทำงานอยู่

6. การกระจายรายได้ประชาชาติ ผ่านทางการเก็บภาษีแบบก้าวหน้าอย่างสูง และการให้บริการทางสังคมอย่างใจกว้างเพื่อลดความไม่เสมอภาคและก่อให้เกิดสวัสดิการทางสังคมสูงสุด

สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ (2520 : 24-25 อ้างถึงในยุทธชัย จอมพงษ์, 2549 : 29) กล่าวว่า หลายประเทศในยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษได้ให้ความสำคัญแก่ลัทธิสังคมนิยมเป็นอันมาก และได้นำลัทธินี้มาใช้ในประเทศในทางปฏิบัติลัทธิสังคมนิยมแบบประชาธิปไตยมีแนวทางและสาระสำคัญคือ

1. ยอมรับอำนาจรัฐมากขึ้น โดยให้รัฐบาลได้มีบทบาทในทางเศรษฐกิจและสังคม ให้รัฐมีส่วนช่วยเหลือและให้หลักประกันแก่ชีวิตของบุคคล โดยนัยนี้รัฐบาลจึงมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ลัทธิสังคมนิยมประชาธิปไตยจึงมีแนวโน้มไปในทางการเพิ่มอำนาจรัฐบาลในกิจการบางลักษณะ และพร้อมกันนั้นก็ลดเสรีภาพของบุคคลในเรื่องนั้น ๆ ด้วย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเพิ่มอำนาจรัฐ และจำกัดเสรีภาพของบุคคลเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่วไป

2. ไม่ต้องการให้ใช้วิธีการปฏิบัติหรือวิธีการอันรุนแรงใด ๆ ทั้งสิ้นแต่จะเข้าไปมีอำนาจด้วยวิธีการรัฐสภาเท่านั้น เช่น การเลือกตั้ง รวมตลอดจนกระทั่งพร้อมที่จะเข้าเป็นรัฐบาลผสมร่วมกับรัฐบาลอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่เป็นรัฐบาลสังคมนิยม

3. ต้องการให้มีพรรคการเมืองของประชาชนคือ พรรคที่มองในวงกว้างมิใช่พรรคของชนชั้นเพื่อชนชั้น (กรรมาชีพ) แต่พวกเขาเพียงเท่านั้น

4. ต้องผสมผสานหลักประชาธิปไตยเข้ากับอุดมคติทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งข้อนี้แตกต่างกับแนวความคิดของสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ที่ไม่ยอมรับหลักประชาธิปไตย โดยอ้างว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองของชนชั้น แต่สังคมนิยม

ประชาธิปไตยถือว่ารัฐบาลเป็นของประชาชนโดยทั่วไป และไม่มีอคติใด ๆ ต่อรัฐบาลที่เลือกตั้งมาจากประชาชน

5. ใช้หลักการโอนกิจการเป็นของรัฐ รวมตลาดถึงการควบคุมและวางแผนกิจการทางเศรษฐกิจโดยรัฐ เพื่อให้การเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจและการจัดสรรรายได้ให้เป็นธรรม ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

6. ให้มีการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม คือ ผสมผสานกิจการทางเศรษฐกิจที่ดำเนินโดยรัฐและกิจการทางเศรษฐกิจที่ดำเนินโดยบุคคลเข้าด้วยกัน

7. ต่อต้านระบบเผด็จการทุกรูปแบบ

ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้มีสังคมนิยมประชาธิปไตย

ประเทศที่ใช้ระบบสังคมนิยมประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะคล้ายกันหลายประการ มีปัจจัยเอื้ออำนวยให้สังคมนั้น ๆ พัฒนาจากระบบทุนนิยมเป็นสังคมนิยม และยังสามารถรักษาระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยไว้ได้ คือ

1. เป็นสังคมที่แนวคิดเรื่องเสรีภาพและประชาธิปไตยได้หยั่งรากลึกเป็นเวลานานก่อนที่ความคิดทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมจะเริ่มเข้ามามีอิทธิพล กล่าวคือ ประชาชนในสังคมนั้นมีวิถีที่เป็นประชาธิปไตย เห็นพ้องต้องกันว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

2. ประชาชนในประเทศเหล่านี้มีการตื่นตัวทางการเมืองสูง มีการศึกษาดี

3. เป็นประเทศที่มีประชาชนไม่มากนัก (เป็นประเทศเล็ก)

4. ประชาชนมีระดับการครองชีพ หรือชีวิตความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกันมาก

5. เป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมสูง หรือถ้าเป็นประเทศเกษตรกรรม การเกษตรก็เป็นแบบสมัยใหม่มีเทคนิคการผลิตแบบใหม่ และระบบการผลิตทางการเกษตรมีประสิทธิภาพสูง

6. กลุ่มกรรมกร หรือเกษตรกรมีการรวมตัวเป็นสหพันธ์ หรือกลุ่มเกษตรกรที่มีการจัดตั้งองค์การที่เข้มแข็ง และมีการเคลื่อนไหวในฐานะที่เป็นกลุ่มอิทธิพลมาเป็นเวลานานพอสมควร

7. พรรคการเมืองในประเทศเหล่านี้มีความเป็นมาช้านาน มีวิวัฒนาการและการปฏิบัติงานในระบบการเมืองอย่างต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอน

8. ระบบการเมืองมีเสถียรภาพ ปราศจากการแทรกแซงโดยวิธีการที่นอกเหนือไปจากกติกาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือตามธรรมเนียมปฏิบัติ ประชาชนและกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ เคารพกติกาของรัฐธรรมนูญ และการต่อสู้อย่างสันติภายในระบอบรัฐสภา

9. ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยได้พิสูจน์ให้ประชาชนเห็นว่าสามารถแก้ไขปัญหาลำคัญ ๆ ของสังคมได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ

โดยสรุปแล้ว สังคมนิยมประชาธิปไตยเป็นทางสายกลาง ซึ่งนำเอาความคิดทั้งสองด้านมาใช้โดยไม่ย่ำด้านหนึ่งด้านใดจนเกินไป แล้วละเลยความสำคัญของอีกด้านหนึ่ง สังคมนิยมประชาธิปไตยยึดหลักการว่าเสรีภาพทางการเมืองมีความจำเป็นและสำคัญ แต่ก็มุ่งเน้นจะให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมทางสังคมด้วย

ตัวแบบสังคมนิยมเฟเบียน

จากการทำงานเขียนเกี่ยวความคิดสังคมนิยมที่หลากหลายมาปะปนกัน ทำให้ลัทธิสังคมนิยมกลายเป็นความหมายเป็น สังคมนิยม คือ การปกครองที่รัฐเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิตผู้คน ดังคำกล่าวของ ลาสपाल ที่ว่า (Staat, grief zu) อันแปลได้ว่า "รัฐบาลจะต้องควบคุมทุกอย่าง อย่าง"

ด้วยเหตุนี้เอง ชยุมปีเตอร์ จึงกล่าวได้อย่างถูกต้องว่าสังคมนิยมโดยรัฐในแบบเยอรมันจึงเหมือนกับลัทธิสังคมนิยมเฟเบียนของบิเดนิย์ เว็บบ์ ในอังกฤษ

เฟเบียน (หรือบ่อยครั้งที่เรียกว่า เว็บบ์เฟเบียน) คือ ความคิดสังคมนิยมแบบหนึ่งที่สวนทางกับแนวคิดของลัทธิมาร์กซ์อย่างสิ้นเชิง อาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในความคิดที่เป็นสังคมนิยมประชาธิปไตยแบบปฏิรูปสุดขีด เกิดขึ้นก่อนและไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆต่อการช่วยเหลือสนับสนุนการรวมตัวกันของขบวนการแรงงานและองค์กรสังคมนิยมในอังกฤษ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ลัทธิสังคมนิยมแบบเฟเบียนแตกต่างกับกลุ่มปฏิรูปอื่นๆในช่วงเวลาเดียวกันที่ต่างมีสายสัมพันธ์บางอย่างร่วมกันกับลัทธิมาร์กซ์ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เหมือนกันในตัวหลักการหรืออาจมีการลดทอนเพิ่มเติมให้แตกต่างกันไปบ้างก็ตาม

ความคิดแบบเฟเบียนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างมวลชนขับเคลื่อน แต่ไปเน้นที่ชนชั้นกลางเสียมากกว่า นักสังคมนิยมเฟเบียนจะยกตัวเองในฐานะกลุ่มนำผู้มีความรู้ความสามารถที่จะเข้าไปเผยแพร่ความคิดผ่านสถาบันรัฐที่มีอยู่ แล้วโน้มน้าวให้ผู้ที่มีอำนาจไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือเสรีนิยมสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในลักษณะของการพัฒนาไปสู่สังคมที่ดีกว่าอันเป็นจุดหมายร่วมกันและเพื่อป้องกันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมที่

“ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาไม่หยุด” ด้วยการที่ความรู้สึกเกี่ยวกับสังคมนิยมในยุคนั้นมีความหมายเท่ากับการให้รัฐเข้าแทรกแซงกิจการต่างๆ เพื่อสู้กับศัตรู คือ ลัทธิทุนนิยมที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว งานของพวกเขาเปี่ยมใจมุ่งที่จะเร่งรัดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมอย่างเร็วขึ้นเพื่อที่มันจะทำลายตัวเองลงในที่สุด สังคมอุดมคติในแบบของเฟเบียนจึงถูกออกแบบขึ้นในปี 1884 เปรียบเสมือนโครงการนำร่องที่สังคมนิยมเฟเบียนจะเป็นเหยื่อล่อปลาฉลาม โดยฉลามตัวแรกคือพรรคเสรีนิยมฝ่ายทุน เมื่อใดที่เสรีนิยมฝ่ายทุนที่เป็นรัฐบาลเสื่อมสลายลงและเมื่อใดที่แรงงานได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรพรรคการเมืองของชนชั้นตนขึ้น เมื่อนั้นชนชั้นแรงงานก็จะกลายเป็นเจ้าของสังคมนิยมแบบเฟเบียนที่ตนสร้างนั่นเอง

ดูเหมือนว่าจะไม่มีความคิดสังคมนิยมใดๆ ที่วางแผนการทางทฤษฎีอย่างมีระบบระเบียบได้เท่ากับสังคมนิยมจากบนลงล่างอีกแล้ว โดยธรรมชาติของขบวนการเคลื่อนไหวจากบนลงล่างเช่นนี้ทำให้ลัทธิสังคมนิยมแบบเฟเบียนมีความคล้ายคลึงกับองค์กรของแรงงานสายปฏิรูปอย่างยิ่ง บางครั้งนักสังคมนิยมสายคริสเตียนในสังคมนิยมแบบเฟเบียนเองก็กล่าวโจมตีเว็บว่า มีลักษณะของ “คณะข้าราชการรวมหมู่” ในงานเขียนที่มีชื่อเสียงของ ฮิลเลียร์ เบลล็คคที่เขียนในปี 1912 ชื่อว่า “รัฐผู้รับใช้” งานชิ้นนี้ได้ชื่อว่าเป็นอิทธิพลทางความคิดมาจากความเชื่อใน “แนวทางแบบร่วมมือกัน” ที่มีในตัวของ เว็บ กล่าวคือเป็นพื้นฐานทั่วไปของระบบราชการ นอกจากนั้น จี ดี เอช โค ก็กล่าวว่า เว็บ มักจะพูดอยู่เสมอๆ ว่า “ความคิดทางการเมืองในผู้ที่หลงใหลชื่นชอบการเมืองมีอยู่เพียง 2 พวกเท่านั้น ก็คือ ถ้าไม่ใช่พวกที่นิยมลัทธิอนาธิปไตย ก็จะเป็นพวกข้าราชการ ซึ่งโดยมากก็ล้วนแต่ใฝ่ในทางราชการทั้งสิ้น”

ลักษณะทางความคิดของ เว็บ ในฐานะที่เป็นผู้นิยมในแนวทางความร่วมมือกันแบบเว็บเฟเบียนหรือเฟเบียนมีความโดดเด่นอยู่ที่การจัดการที่รัดกุมเบ็ดเสร็จ ข้าราชการระดับสูงชนชั้นนำ อำนาจนิยม และ “นักวางแผนผู้เชี่ยวชาญ” ทำให้ภาพของ เว็บ ปรากฏออกมาในฐานะที่เป็นผู้ชักใยทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ผู้นิยมเฟเบียนที่ตีพิมพ์งานขยายความคิดออกมาถึงกับหวังว่า สิ่งพิมพ์ของพวกเขาจะเปรียบเสมือน “พระเยซูแห่งสังคมนิยม” ในฐานะที่เป็นผู้สอนผู้ชี้ทางสว่างให้แก่ผู้คน การต่อสู้ทางชนชั้นผ่านการปฏิบัติที่รุนแรงหรือความวุ่นวายของมวลชนถือเป็นความบ้าคลั่งที่ควรหลีกเลี่ยง สังคมนิยมแบบเฟเบียนมีความหวังที่จะเผยแพร่และทำให้อาณาจักรของพวกเขาเป็นเหมือนลัทธิจักรวรรดินิยมที่ทุกคนจะต้องสรรเสริญและยกย่อง แต่ทั้งหมดจะทำได้ก็ต่อเมื่อองค์กรสังคมนิยมได้พัฒนาระบบคณะข้าราชการรวมหมู่ของพวกเขาจนมีประสิทธิภาพเสียก่อน

“หลายคนอาจคิดว่าสังคมนิยมจะต้องมาจากเบื้องล่างเท่านั้น นั่นคือมาจากองค์กรชนชั้น” นี่คือการกล่าวของ ปิตินีย์ บอล ผู้นิยามลัทธิเฟเบียน และเพื่อที่จะลบภาพเช่นนั้นออกไปเราต้องแสดงให้เห็นว่า “กระบวนการเปลี่ยนสังคมไปสู่สังคมนิยมคือกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มิใช่เพียงความรู้สึกที่มาจากจิตสำนึกของผู้คน เพราะนักคิดของสังคมนิยมเฟเบียนมาจากชนชั้นกลางผู้มีความรู้” “นี่คือความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงระหว่างสังคมนิยมของผู้เชี่ยวชาญ (แบบเฟเบียน-ผู้แปล) กับสังคมนิยมข้างถนน” เขากล่าวอย่างไ้อวด

แต่ในเวลาต่อมาเมื่อขบวนการเฟเบียนได้ถูกบดบังโดยกระแสความยิ่งใหญ่ของพรรคแรงงานสายปฏิรูปในช่วงปี 1918 บรรดาแกนนำของลัทธิเฟเบียนก็ได้เปลี่ยนทิศทางการความคิดไป ทั้งปิตินีย์ และ เบียร์ทริป เว็บป์ รวมถึง ยอร์ช เบอร์นาร์ด ชอว์ ได้กลายเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือต่อการวางรากฐานของลัทธิเผด็จการของสตาลินในช่วงปี 1930 เบอร์นาร์ด ชอว์เสนอว่าการที่จะสร้างสังคมนิยมได้ต้องอาศัย บุคคลเหนือมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เขาจึงให้การสนับสนุนชื่นชมมุสโสลินีและฮิตเลอร์ว่าจะเป็นผู้สร้างสังคมนิยม แต่เมื่อภายหลังกลับเผยให้เห็นว่าทั้งฮิตเลอร์และมุสโสลินี ก็ได้ทำลายลัทธิทุนนิยมลงไปได้ ทำให้เขาผิดหวังมากจนกระทั่งเขาได้ค้นพบว่า รูปแบบของลัทธิสตาลินนี่เองที่คล้ายกับแนวคิดของเฟเบียนที่สุด เบอร์นาร์ด ชอว์ จึงได้จุดประกายให้ครอบครัว เว็บป์ ไปยังมอสโคว์และในที่สุดพวกเขาก็ค้นพบกับทางสว่างจนออกมาเป็นงานเขียนที่ชื่อ โซเวียต คอมมิวนิสต์: อารยะธรรมใหม่ ในงานชิ้นนี้ (ประมวลจากข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจากคำอ้างของสตาลินและเอกสารต่างๆของรัฐบาลโซเวียต) ได้พิสูจน์ว่าสังคมนิยมมีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในโลก และสตาลินก็มีใช้เผด็จการแต่อย่างใด แต่เป็นผู้นำที่เท่าเทียมกับคนของเขา การมีพรรคเผด็จการพรรคเดียวเป็นเรื่องที่จำเป็น พรรคคอมมิวนิสต์จะเป็นผู้นำประชาธิปไตยมาสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นชาวสลาฟหรือมองโกลผ่านกลุ่มนำของพวกเขา (แต่ไม่ใช่สำหรับชาวอังกฤษ) พรรคประชาธิปไตยในตะวันตกต่างล้วนแล้วแต่ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง และก็ไม่มีเหตุผลว่าทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จได้เลยในยุคสมัยของปัจจุบัน

พวกเฟเบียนสนับสนุนอย่างแข็งขันออกนอกหน้าเมื่อสตาลินร่วมมือกับฮิตเลอร์ และไม่สนใจที่จะวิพากษ์วิจารณ์สตาลินแต่อย่างใด ชอว์อธิบายว่า พวกเขาครอบครัวเว็บป์ถึงกับดูหมิ่นการปฏิวัติโดยประชาชนชาวรัสเซียเพราะ “พวกเขาเชื่อมั่นว่าจะรอจนกว่าการเปลี่ยนแปลงจะถึงทางตันของมันเอง เมื่อนั้นรัฐคอมมิวนิสต์ก็จะเกิดขึ้น” พวกเขา รอที่จะให้กลุ่มประชาชนปฏิวัติ

ถูกทำลายล้างลงไป ผู้นำการปฏิวัติจะต้องถูกทำลาย เมื่อสภาวะของเผด็จการก็จะเกิดขึ้น กลุ่มต่อต้านการปฏิวัติก็จะทำงานโดยอัตโนมัติ และในที่สุดก็จะมีการประกาศถึงอุดมการณ์ที่ต้องทำนั่นคือ การสร้างสังคมนิยมจากบนลงล่าง

นี่คือความเข้าใจผิดครั้งใหญ่ หรือว่าพวกเขาเข้าใจผิดว่านี่คือ “สังคมนิยม” ที่พวกเขาไฝ่ฝันถึงอาจต้องแลกมาด้วยการเสียเลือดเนื้อเล็กน้อยแต่ก็ยังสามารถยอมรับได้สังคมนิยมเฟเบียนในหมู่มชนชั้นกลางที่นำไปสู่การสนับสนุนลัทธิเผด็จการของสตาลิน คือ ตัวแบบชัดเจนที่สุดของสังคมนิยมจากบนลงล่าง

หากมองย้อนกลับไปในช่วงก่อนที่จะเปลี่ยนศตวรรษที่นำไปสู่การเติบโตของลัทธิสังคมนิยมเฟเบียน เราจะเห็นว่า ได้มีมุมมองอื่นๆที่ขัดแย้งจากสังคมนิยมของเว็บบ์ หนึ่งในผู้ที่โต้แย้งที่สำคัญที่มีลักษณะผู้นำการปฏิวัติอันโดดเด่นที่สุดในองค์กรสังคมนิยมยุคนั้น ผู้เป็นทั้งกวีและศิลปินอย่าง วิลเลียม มอริส ผู้ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นนักมาร์กซิสต์ผู้โดดเด่นในช่วงวัยอายุ 40 ปี งานเขียนของบุคคลผู้นี้ทุก ๆ ท่วงทำนอง มักเต็มไปด้วยการพูดถึงการสร้างสังคมนิยมจากเบื้องล่างจึงแตกต่างกับ เว็บบ์ อย่างสิ้นเชิง มันคือการต่อต้านแนวคิดของ เว็บบ์ อย่างรุนแรง เขายังต่อต้านสังคมนิยม “สายมาร์กซิสต์” ในแบบฉบับอังกฤษที่ไปคล้ายคลึงกับความคิดของ ลาสपाल รวมไปถึงความคิดเผด็จการของ เอช เอ็ม ไฮนด์แมน การต่อต้านสังคมนิยมโดยรัฐอย่างรุนแรงและความรังเกียจแนวคิดคณะข้าราชการรวมหมู่เพื่อฝันจากงานของ เบลลามี่ ที่ชื่อว่ามีมองย้อนกลับไป ความรู้สึกเหล่านี้มีในตัวมอริสทั้งสิ้น (เขากล่าวอย่างเสียดสีว่า “ถ้าพวกมันจะสั่งให้ข้าพเจ้าไปเป็นทหารในกองทัพของแรงงาน ข้าพเจ้าจะเตะพวกมันให้กระเด็น”)

งานเขียนเกี่ยวกับสังคมนิยมของมอริสเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและมุ่งความสำคัญไปที่การสร้างสังคมนิยมจากเบื้องล่างและความหวังเพื่ออนาคตของสังคมนิยมในงานที่ชื่อข่าวสารจากที่หนไต โดยหนังสือเล่มนี้ได้โจมตีหนังสือของเบลลามี่ ดังนี้

“ปัจเจกบุคคลไม่สามารถถ่ายเทชีวิตของตนไปให้สิ่งที่เป็นนามธรรมที่เรียกว่ารัฐ แต่ที่ว่าทุกคนต้องร่วมมือกัน ความหลากหลายของแต่ละปัจเจกบุคคลและความเท่าเทียมกันโดยธรรมชาตินี้เอง คือสิ่งที่จะพาทุกคนไปสู่สังคมนิยมมิวนิสต์ หรือสังคมที่มีเสรีภาพที่แท้จริง”

“ถึงแม้ว่านักสังคมนิยมบางคน” เขากล่าว “จะเป็นผู้ที่รอบรู้แต่ก็ยังสับสนที่จะใช้กลไกต่างๆเพื่อเข้าไปถึงแก่นแกนของสังคมนิยมในตัวของมัน” นั่นหมายถึง “อันตรวายโดยง่ายของชุมชนที่จะตกอยู่ในมือของระบบราชการ” ถึงแม้ว่า มอริส จะเป็นผู้ต่อต้านระบบ “คณะราชการรวมหมู่” อย่างรุนแรงหรือคัดจ้างกับแนวคิดสังคมนิยม

โดยรัฐและสายปฏิรูป รวมถึงต่อต้านแนวคิดแบบอนาธิปไตย แต่ในที่สุดเขาก็ตกอยู่ใน
วังวนของแนวคิดที่ต่อต้านระบอบรัฐสภาที่ไม่ต่างไปจากความคิดแบบอนาธิปไตยที่ว่า

"ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและบ่อยครั้งก็จะมีความคิดเห็นที่
แตกต่างกันออกไป สิ่งที่เราต้องทำคืออะไร? พรรคการเมืองใดที่จะมาแก้ปัญหา
สหายนักอนาธิปไตยมักจะกล่าวว่าอำนาจจะต้องไม่ตกอยู่ในมือคนส่วนมาก ดังนั้นมัน
ต้องอยู่ในมือคนส่วนน้อย หรือ? แล้วมันจะนำไปสู่การมีอภิสิทธิ์ของคนไม่กี่คนอีก
หรือไม่?"

"ปัญหาเหล่านี้ย้อนกลับไปตั้งคำถามกับแก่นแกนของแนวคิดอนาธิปไตยที่ว่า
แนวคิดนี้เป็นยิ่งกว่าอุดมคติ"

ดังนั้นแนวคิด Fabian Society เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า การแก้ไขปัญหาทางสังคม
จะสามารถแก้ไขได้ด้วย จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเอง โดยมีลักษณะ
การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นขั้นตอนหรือค่อยเป็นค่อยไป โดยที่รัฐเข้ามามีบทบาทต่อ
การเปลี่ยนแปลงในฐานะของผู้กำหนดนโยบายและการดำเนินโครงการ เพื่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

George and Wilding เป็นนักวิชาการที่อยู่ในกลุ่มของ Fabian society ที่เห็น
การสร้างความเสมอภาค (equality) อิสรภาพ (freedom) และมิตรภาพ (fellowship) จะนำไปสู่
สังคมที่มีความยุติธรรม มีความกลมกลืนและเกิดความสามัคคีภายในสังคมนั้น ถึงอย่างไร
ก็ตามแต่แนวคิดของ พวกเฟเบียนก็ได้ปฏิเสธและต่อต้านระบบทุนนิยมที่พวกเขาเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้
เข้ามาทำลายศีลธรรม (Moral) และจริยธรรม (Ethic) ภายในสังคม ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อ
การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขปัญหาสังคมในอนาคต

จุดมุ่งหวังของกลุ่ม Fabian society ก็คือการต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมที่เรียกว่า "Transformation" โดยไม่ต้องอาศัยการดำเนินงานของรัฐบาลเป็นศูนย์กลาง
แต่สนับสนุนให้เป็นผู้จัดการทางรัฐสวัสดิการ (welfare state) ทั้งนี้กลุ่ม Fabian society เห็นว่า
ถ้ารัฐสามารถจัดการสิ่งเหล่านี้จะเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีความเท่าเทียม
ความสามัคคี และสามารถเปลี่ยนทัศนคติและจิตใจของสมาชิกในสังคมส่วนใหญ่ให้หันมา
เสียสละเพื่อส่วนรวมมากขึ้น (altruism)

การศึกษาแนวคิดแบบ Fabian society จะพบว่าเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมให้รัฐลดบทบาทในการพัฒนาสังคมลง แต่เป็นการมอบหมายความรับผิดชอบให้กลุ่มสังคมที่กระจุกกระจายทั่วไปได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม โดยการนำเสนอข้อเรียกร้องตามระบบของการปกครองเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายต่อไป

เมื่อนำความคิดของกลุ่ม Fabian society มาวิเคราะห์เปรียบเทียบในสังคมของประเทศไทยเราพบว่ากระบวนการจัดทำนโยบายเพื่อนำไปสู่สังคมอุดมโภค (High Mass Consumption) นั้น ล้วนแล้วแต่ถูกดำเนินการภายใต้กรอบทางความคิดแบบทุนนิยม (Capitalism) โดยรัฐบาลได้ให้ให้ความสนใจในการกำหนดนโยบายทางสังคมตามแบบของสังคมนิยมเฟเบียนน้อยเกินไปแท้จริงแล้ว กลุ่มแนวคิดของ Fabian society ก็มีได้รั้งเกี่ยวหรือปฏิเสธลัทธิทุนนิยมอย่างแข็งกร้าวเมื่อเทียบกับกลุ่มแนวคิดด้านมวลชนนิยม (Anti-Collectivism) เพียงแต่เสนอว่าการดำเนินการในการพัฒนาสังคมควรจะต้องมีการยับยั้งการเจริญเติบโตทางความคิดของทุนนิยมอยู่บ้าง ทั้งนี้ เพราะจะทำให้สังคมมีความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นอย่างชัดเจนสิ่งที่เหมาะสมของรัฐบาลในขณะนี้คือ การสนับสนุน แนวคิดแบบอนุรักษนิยม (Conservative) เพื่อให้สมาชิกในสังคมเกิดความรู้สึกเสียสละ มีส่วนร่วม ด้วยการดำเนินนโยบายทางสังคมเข้ามามีส่วนการช่วยเหลืออย่างชอบธรรมต่อสังคมส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรัฐสวัสดิการทางการศึกษา ทางการแพทย์ การใช้แรงงานอย่างเป็นธรรม รวมถึงการลงทุนขนาดใหญ่ที่ควรคำนึงถึงประชากรส่วนใหญ่เพื่อสร้างความเสมอภาค การก้าวกระโดดทางระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นการกระโจนเข้าสู่วงโคจรของระบบเศรษฐกิจโลก (World Economic) อย่างไม่สามารถจะถอนตัวได้ (อ้างถึงในกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

2. แนวคิดท้องถิ่นนิยม

ท้องถิ่นนิยมมีความหมายใกล้เคียงกับชุมชนหรือชุมชนนิยม ซึ่งในที่นี้หมายถึง พันธะผูกพันทางอารมณ์ที่มนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มมีต่อถิ่นที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของตนเอง หรืออุดมการณ์ ความคิด ความรู้และปฏิบัติการทางสังคมใด ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในและภายนอก เพื่อที่จะดิ้นรนต่อรอง ทำหายและหาทางออกให้กับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ซึ่งอาจจะแสดงออกมาโดยการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น กลุ่มสมัชชาคนจน ดังนั้น ท้องถิ่นไม่ได้มีความหมายเพียงหน่วยในการตั้งถิ่นฐาน ตามที่ตั้งตามเขตการปกครองเท่านั้น ท้องถิ่นต่างๆ

มีความเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ เป็น “ชุมทางวาทกรรม” หรือ juncture of discourses (พัฒนา กิติอาษา, 2543) ที่เป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ และพลวัตระหว่างผู้คนในท้องถิ่นกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น ธรรมชาติ เพื่อนบ้าน ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ กระแสโลกาภิวัตน์ เป็นต้น ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์มีส่วนผลักดันให้ผู้คนเริ่มหันกลับมา มองวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ของตนมากขึ้น เพื่อตอบโต้อำนาจ และการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์

ท้องถิ่นนิยมตามแนวคิดหลังสมัยนิยม มองว่าเป็นตัวแทนของความเป็นจริงที่ซับซ้อน เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีประโยชน์ในการวิเคราะห์และการทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ทางสังคม สามารถช่วยให้เราอธิบายความสัมพันธ์ จุดเริ่มต้นและความแตกต่าง หลากหลายทางทางปรากฏการณ์ทางสังคม แนวคิดหลังทันสมัยนิยมให้ความสำคัญกับการศึกษา ที่เน้นท้องถิ่นเป็นพิเศษ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ยังไม่มีใครศึกษา รวมถึงท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษ และเป็น การเพิ่มพื้นที่ในการศึกษาทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กลุ่มแนวคิดทันสมัยนิยมไม่ได้ให้ความ สนใจมากนัก เพราะกลุ่มท้องถิ่นนิยมเป็นพื้นที่การศึกษาที่มีขนาดเล็ก การศึกษาดังกล่าว เป็นการสนับสนุนให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมอีกทางหนึ่ง

3. แนวคิดชาตินิยม

ความหมายของแนวคิดชาตินิยม

ชาตินิยม หมายถึง สภาพความรู้สึกนึกคิดอันได้แก่ ความจงรักภักดี ที่มีต่อ ความเป็นเลิศของชาติของตน หรือต่อสภาพที่เป็นจริงของชาติตน ความจงรักภักดีอันนี้อยู่เหนือ ความจงรักภักดีทั้งปวง และสิ่งที่แยกไม่ได้คือความภาคภูมิใจในเชื้อชาติของตน ความเชื่อใน ความดีเลิศที่แฝงอยู่ในภายใน และความเชื่อในเรื่องภาระหน้าที่ของตน

คาร์ล สอลล์ พี. โรมิวโล (ณรงค์ พวงพิศ, 2544 : 797 อ้างถึงในยุทธชัย จอมพงษ์, 2551) ได้ให้ความหมายของชาตินิยมคือ ลัทธิที่สร้างความรักของบุคคลต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตน รวมทั้งบุคคลที่มีเชื้อชาติภาษา และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ที่ปรารถนาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคง ความปลอดภัยและเกียรติของชาติ

แนวคิดชาตินิยมมีความสำคัญต่อการก่อตัวหรือการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ของ หลายประเทศในโลกช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ลัทธิชาตินิยมได้กลายเป็น การเคลื่อนไหวทางการเมือง อุดมการณ์ชาตินิยมซึ่งสังเกตได้จากการปักธงชาติ การร้องเพลงชาติ

การเสนอบทวิหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ เทศกาลชุมนุมหรือมีวันหยุดของชาติ ซึ่งได้กลายเป็นจุดประสงค์ทางการเมือง แต่ละชาตินักอ้างความมีเอกลักษณ์ของชาติและความเหนือกว่าชาติอื่น (Heywood. 1998 : 152-185)

ชาตินิยมถือได้ว่าเป็นอุดมการณ์หนึ่งของการต่อต้านการล่าอาณานิคม เห็นได้จากประเทศโลกที่สามที่มีความเชื่อในชาตินิยมและพยายามสร้างรูปแบบของชาตินิยมขึ้นมาใหม่ โดยผนวกความเป็นชาตินิยมเข้ากับลัทธิมาร์กซิสต์ โดยเห็นว่าเป้าหมายของการเมืองอยู่ที่ความเป็นอิสระของชาติตน และเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติทางสังคมด้วย รวมทั้งการต่อต้านตะวันตกแนวคิดสำคัญของชาตินิยมมี 4 ประการคือ

1. ความเป็นชาติ (The Nation) ปัญหาที่ตามมาคือ ความเป็นชาตินั้นเป็นอย่างไร แบ่งแยกอย่างไร ชาติที่มีหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์จะแบ่งอย่างไร ความเป็นชาติอาจดูจากวัฒนธรรมว่ามีค่านิยมหรือประเพณีร่วมกันหรือไม่ ชาติพันธุ์เดียวกันหรือไม่ อยู่ในขอบเขตพื้นที่เดียวกัน ใช้ภาษา ศาสนาและมีประวัติศาสตร์ร่วมกันหรือไม่ แต่โดยทั่วไปความเป็นชาติมักจะดูจากลักษณะทางวัฒนธรรมมากกว่าทางชีววิทยา แต่อย่างไรก็ตามความเป็นชาติส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ การมีประวัติศาสตร์และประเพณีร่วมกัน ซึ่งมักแสดงออกถึงความรุ่งโรจน์ในอดีต ความเป็นเอกราชของชาติ วันเกิดของผู้นำ วันสำคัญในชาติ หรือสงครามครั้งสำคัญ ๆ ของชาติ เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. ความเป็นหนึ่งเดียวกันของกลุ่มชน (Organic Community) ไม่ว่าคนในชาติจะแตกต่างกันทั้ง ชนชั้น เพศ ศาสนา และภาษา ก็ล้วนมีความสำคัญต่อสังคมการรวมคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นความคิดสำคัญของชาตินิยม ที่แสดงให้เห็นทางรากเหง้าวัฒนธรรมและภาษาที่ใช้ร่วมกัน รวมทั้งการร่วมกันสร้างชาติ

3. การเป็นตัวของตัวเอง (Self-Determination) ได้แก่ ความเป็นตัวเองทางการเมืองและความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรม จากแนวคิดที่ว่าอำนาจมาจากคนส่วนใหญ่ประชาชนหรือรัฐควรมีอำนาจในการปกครองตนเอง ความเป็นชาตินิยมจึงมีเป้าหมายอยู่ที่การค้นพบความเป็นรัฐ-ชาติ (Nation State) ซึ่งเกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะ คือ กระบวนการร่วมมือกันของคนในชาติและความต้องการเป็นอิสระจากการบีบบังคับของชาติอื่น ความเป็นรัฐ-ชาติ จึงเกิดขึ้นเนื่องจากการจัดระเบียบทางการเมือง หรือบางครั้งนักชาตินิยมจึงเชื่อในการใช้กำลังเพื่อสร้างความเป็นรัฐ-ชาติ

4. ความเป็นตัวตนทางการเมือง (Identity Politics) คือ คนในชาติมีเป้าหมายเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน และมีความรักชาติ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นตัวตนของความเป็นชาติ

แต่อย่างไรก็ตามความเป็นตัวตนทางการเมืองย่อมแตกต่างกันไปตามนโยบายสำคัญของแต่ละชาติ

ชาตินิยมบางครั้งจึงเป็นกระบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชทางการเมือง หรือการที่ผู้นำทางการเมืองรับเอาแนวคิดนี้มาใช้เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ขยายอำนาจทางทหาร และก่อให้เกิดสงคราม หรือการใช้อุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อต่อต้านการเป็นอาณานิคมของต่างชาติ ดังนั้นลักษณะทางการเมืองชาตินิยม ในแต่ละประเทศจึงมีความแตกต่างกันตามความหลากหลายทางวัฒนธรรมและปัจจัยทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะกลุ่มชาตินิยมที่มีความคิดที่เกี่ยวข้องกับ Marxist โดยเชื่อว่าความต้องการเสรีภาพของแต่ละรัฐเป็นขั้นตอนของการนำไปสู่การปฏิวัติทางสังคม บนพื้นฐานของความเชื่อว่ามนุษย์ควรอยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะแบ่งแยก

ในศตวรรษที่ 21 ความเป็นชาตินิยมถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการรุกรานทางเศรษฐกิจและการเมืองโดยผ่านองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งล้วนมีผลครอบงำการเมืองโลก ทำให้การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ อยู่ในกำมือของคนเพียงกลุ่มหนึ่งหรือชาติหนึ่ง ปราบปรามการณ์นี้เรียกว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการทรัพยากรที่เจ้าของประเทศไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง หรือในทางวัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยว การสื่อสารทางไกล และอินเทอร์เน็ต ก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของตะวันตก ส่งผลต่ออุดมการณ์ชาตินิยมทำให้ความเป็นชาติหายไปกลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์และเป็นส่วนหนึ่งของโลก ทำให้เกิดการสร้างชาติด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการผลิตซ้ำทางด้านต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อปรับตนเองและการแข่งขัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

ความหมายของบทบาท

นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "บทบาท" ดังต่อไปนี้

ลีวินสัน (Levinson 1991 : 284-285) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาทหมายถึง ปทัสถาน ความมุ่งหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่นๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการบังคับถึงหน้าที่อันควรกระทำ

2. บทบาทหมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดและที่กระทำ เมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

3. บทบาทหมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนเพื่อให้สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือแนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ นั้นเอง

อุทัย หิรัญโต (2546 : 197) ได้อธิบายว่า บทบาทคือ หน้าที่ หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหวังของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าว โดยปกติแล้ว เป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคม หรือวัฒนธรรมนั้น กำหนดขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม

รอย (Roy 1980 : 260 อ้างถึงโดย รุ่งเจริญ สายพันธ์ 2540 : 8) นักสังคมวิทยา กล่าวว่าบทบาทเป็นความต้องการของสังคม เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากผลกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น

รุ่งเจริญ สายพันธ์ (2540 : 8) นักสังคมวิทยา กล่าวว่า บทบาทคือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่งเป็นพ่อ บทบาทก็คือต้องเลี้ยงดูลูก เป็นครู บทบาท คือ สั่งสอนอบรมนักเรียน เป็นคนไข้บทบาทคือปฏิบัติตามคำสั่งของแพทย์ และยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า บทบาทจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆที่ปฏิบัติ

สุรพล พุฒคำ (2540 : 9-10) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทและหน้าที่เป็นของคู่กัน ซึ่งกำหนดควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้น จะได้รับบทบาทและเป็นเงื่อนไขที่บุคคลดำรงตำแหน่งนั้นจะต้องกระทำรวมทั้งสิทธิต่างๆ ที่ได้รับมาพร้อมกับตำแหน่ง ซึ่งเป็นสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่น

จอห์น เอฟ.คิวเบอร์ (John F.Cuber 1963 : 299 อ้างถึงโดย รุ่งเจริญ สายพันธ์ 2540 : 7) กล่าวว่า บทบาททางสังคมเป็นพฤติกรรมที่ถูกคาดหวัง หรือเป็นที่ต้องการในตำแหน่งหนึ่งๆ

เอส.เอฟ.แนเดล (S.F.nadel 1958 : 29 อ้างถึงใน รุ่งเจริญ สายพันธ์ 2540 : 7) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมจริงๆ ซึ่งไม่เหมือนกับสถานภาพ หรือตำแหน่งที่มีลักษณะอยู่กับ บทบาทมีลักษณะเป็นพลวัต หรือการปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมหรือ "สถานภาพสามารถเพิ่มรายละเอียดต่าง ๆ ให้แก่บทบาท ในขณะที่เดียวกันบทบาทก็มีส่วนในการกำหนดสถานภาพ"

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2540 : 9) ความหมายของบทบาทนั้น อาจพิจารณาได้เป็น 2 นัย คือ

1. พิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม (Social Structure) บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น เป็นการจำแนกชนิดของบุคคลในสังคมออกตามคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขา เช่น มีบทบาทเป็นครู เป็นพ่อ แม่ เป็นต้น

2. พิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม บทบาทหมายถึง ผลต่อเนื้อที่มีแบบแผนการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่สถานการณ์นั้น ซึ่งจะเป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่นในสังคม

สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม (2540 : 8) อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทอาจเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ คือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่่างไร แล้วบุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติ หรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

ชื่นจิตร โพธิ์พิสุทธิ์ (2540 : 8) กล่าวว่า "บทบาท" หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่ที่พึงกระทำ ในเมื่อบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหรือฐานะใดและพฤติกรรมนั้น ๆ ย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น และความคาดหวังของสังคม

จากแนวคิดดังกล่าว ความหมายของบทบาทอาจสรุปได้ว่า หมายถึงรูปแบบพฤติกรรมที่กำหนดขึ้น เพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพหรือตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในสังคม ซึ่งการแสดงบทบาทนั้นเป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคมระหว่างบุคคลนั้นกับบุคคลอื่นในสังคม โดยบุคคลจะแสดงบทบาทตามความคาดหวังและการรับรู้ของตน หรือตามความคาดหวังของสังคม

ประเภทของบทบาท

นักวิชาการต่างๆ ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับประเภทของบทบาทไว้ดังต่อไปนี้

ฮันท์ (Hunt, 1971: 6 อ้างถึงใน เอก อังสนานนท์, 2548) ได้แบ่งประเภทของบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยสังคม เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ว่าบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้นต้องทำอะไร เช่น สังคมกำหนดว่า ครูต้องมีหน้าที่สอน

2. บทบาทที่กำหนดให้คนเป็นตัวอย่างของสังคม เช่น การแต่งกาย การพูดจา ความประพฤติของคนในสังคมย่อมบ่งถึงวัฒนธรรมของคนและสังคมนั้น

3. บทบาทที่สังคมคาดหวัง เป็นบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังไว้ว่าผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ควรปฏิบัติเช่นไร เช่น ครูต้องมีความรู้ดีและปฏิบัติดี

4. บทบาทที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์และหน้าที่ที่กำหนด เช่น ครู ต้องปฏิบัติตามระเบียบราชการ

5. บทบาทที่ต้องปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้ร่วมงานด้วยกัน คือ ผู้ดำรงตำแหน่ง ไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามที่ตนเองต้องการเท่านั้น แต่ ต้องปฏิบัติตามความมุ่งหวังของผู้อื่นด้วย

วินิจ เกตุขำ และคำเพชร ฉัตรศุภสกุล (2522: 63) ได้แบ่งประเภทของบทบาทเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. บทบาทที่เข้ากันได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรู้สึกของตนเองและผิดไปจากความคาดหมายของสังคมที่กำหนดว่าเขาควรมีบทบาทเช่นไร

2. บทบาทที่เข้ากันไม่ได้ กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรู้สึกของตนเองและผิดไปจากความคาดหมายของสังคมที่กำหนดว่าเขาควรมีบทบาทเช่นไร

ดิเรก พลเลิศ (2533:18) ได้แบ่งประเภทของบทบาทตามภารกิจและความรับผิดชอบของผู้บริหารไว้เป็น 2 ประเภท คือ

1. บทบาทจำเป็นต้องกระทำ หรือบทบาทตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งต่าง ๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ จำเป็นต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำ ถ้าไม่กระทำหรืองดเว้นการกระทำต้องมีความผิด

2. บทบาทอันควรกระทำหรือบทบาทด้านควรจะเป็น ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ตามกฎหมาย แต่องค์การหรือสังคมมุ่งหวังให้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ควรปฏิบัติหรือควรกระทำ แม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้ตามกฎหมายก็ตาม

จำนงค์ อภิวฒนสิทธิ (2532) สรุปไว้ซึ่งแยกลักษณะของบทบาทเป็น 3 ประการคือ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Roles) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมและเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

2. บทบาทที่บุคคลรับรู้ (Perceived Roles) เป็นบทบาทที่ขึ้นกับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทักษะคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Enacted Roles) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้น

จากประเภทของบทบาทข้างต้นจะเห็นได้ว่า บทบาทแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ บทบาทตามความคาดหวังของบุคคลอื่น บทบาทตามการรับรู้ของบุคคลที่แสดงบทบาท และ บทบาทที่ปฏิบัติของบุคคลที่แสดงบทบาท

บทบาททางการเมือง

Hugo E. Reading (1977 :158 อ้างถึงในสมศักดิ์ มณีศรี, 2544:16) ได้ให้ความหมายของบทบาททางการเมืองว่า เป็นพฤติกรรมที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าเป็นสิ่งที่ควรจะมีการแสดงออกของบุคคลผู้ซึ่งอยู่ในตำแหน่งทางสังคมทางการเมือง เช่น สมาชิกสภานิติบัญญัติ ผู้นำพรรคการเมือง ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง นักปฏิวัติ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจหรือตกลงให้มีการดำเนินการใด ๆ และการปฏิบัติทำให้เกิดผลตาม การตัดสินใจหรือการตกลงให้มีการกระทำเช่นนั้น ตามอำนาจหน้าที่ ทั้งที่ระบุไว้ชัดเจนหรือไม่ชัดเจนเป็นทางการเมืองหรือไม่เป็นทางการเมืองในการปฏิบัติงานเพื่อสังคมการเมือง

Robert A. Dahl (1963:11 อ้างถึงในสมศักดิ์ มณีศรี, 2544:16) ได้กล่าวถึงบทบาททางการเมืองว่า อาจเป็นการแสดงออกของตัวบุคคลผู้เป็นสมาชิกของระบบการเมือง หรือ การปฏิบัติที่กระทำสืบเนื่องกันมาของผู้มีหน้าที่ผูกพันกับตำแหน่งในระบบการเมือง ซึ่งประกอบขึ้นมาเป็นการปกครองของระบบนั้น ๆ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีหน้าที่ออกกฎหมาย โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายปฏิบัติการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อแสดงออกถึงการใช้อำนาจปกครอง

ซึ่งบทบาททางการเมืองในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร และนอกสภาผู้แทนราษฎร

1. บทบาทในสภาผู้แทนราษฎร คือ อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 16 พุทธศักราช 2540 มี 3 ประการ คือ 1) การออกกฎหมาย 2) การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และ 3) การให้ความเห็นชอบ

ประการที่หนึ่ง อำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมายนั้น การปกครองระบบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภาเป็นสถาบันเดียวที่มีหน้าที่ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติและให้ความเห็นชอบในการประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะให้สิทธิในการเสนอร่างพระราชบัญญัติแก่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารก็ตาม โดยที่

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ การแสดงบทบาทในการเสนอร่างพระราชบัญญัติ จึงเป็นวิธีการควบคุมรัฐบาลที่สำคัญต่อการบริหารประเทศเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่รัฐบาลได้ แถลงไว้ การเสนอร่างพระราชบัญญัติย่อมมีผลในการกำหนดนโยบายหรือเปลี่ยนแปลงนโยบาย โดยตรง ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนหรือพรรคการเมืองแต่ละพรรคสามารถเข้าไป มีส่วนรวมโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ภายใต้ระบบรัฐสภากระบวนการตราพระราชบัญญัตินั้นเริ่มตั้งแต่ผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติ ไปจนถึงการประกาศใช้เป็นกฎหมาย ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ 1) การเสนอ ร่างพระราชบัญญัติ 2) การพิจารณาโดยสภาผู้แทนราษฎร 3) การพิจารณาโดยวุฒิสภาโดย พระราชบัญญัติ หมายถึง กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ลงพระปรมาภิไธย ประกาศใช้โดย คำแนะนำหรือยินยอมของรัฐสภา อย่างไรก็ตาม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ต้องพึงระวังในการ ออกกฎหมายแต่ละฉบับที่จะมีผลขัดต่อเจตนารมณ์ความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังเอื้อให้ประชาชนมีสิทธิที่จะตรวจสอบการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรผ่านองค์กรอื่น ๆ เช่น ศาลปกครอง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือสมาชิก วุฒิสภา ดังนั้น บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการออกกฎหมายจำเป็นที่ประชาชน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และให้ความสำคัญต่อการพิจารณาการเลือกสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะมีบทบาทในการออกกฎหมายและการบริหาร ราชการที่เป็นไปเพื่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และให้ประชาชนตรวจสอบ การทำงานของรัฐได้

ประการที่สอง การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ประเทศไทยมีการปกครอง ระบบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา ซึ่งอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทยพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจ ตุลาการทางศาล โดยใช้นำเอาหลักการแบ่งแยกอำนาจ และหลักการถ่วงดุลอำนาจมาบังคับใช้ อย่างผสมผสานกลมกลืนกัน ทำให้รัฐสภาผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและคณะรัฐมนตรีผู้ใช้อำนาจ บริหารมีความสัมพันธ์กัน และในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ทำให้ อำนาจอธิปไตยไม่ตกอยู่กับผู้ใช้อำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ การถ่วงดุลนั้นเป็นการให้ผู้ใช้ อำนาจแต่ละฝ่ายดำเนินการควบคุมและแทรกแซงซึ่งกันและกัน โดยให้รัฐสภาเป็นผู้ใช้อำนาจ ในการควบคุมบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ในการนี้รัฐสภามีอำนาจตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรี ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้มีอำนาจลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ เมื่อเห็นว่ารัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่ควร และตั้งคณะกรรมการดำเนินการดำเนิน

กิจการของสภาได้เช่นกัน โดยให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาเพื่อพิจารณา มีสิทธิที่จะเข้าประชุมสภาและชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่สภาพิจารณารัฐสภาเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน

เครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายนิติบัญญัติมีหลายอย่างด้วยกัน ได้แก่ การตั้งกระทู้ถาม การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ ตลอดจน การตั้งคณะกรรมการการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมนั้น ได้แก่ 1) การตั้งกระทู้ถาม กระทู้ถามเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่สมาชิกรัฐสภาใช้ในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน อันจะทำให้สมาชิกรัฐสภาเองมีความสนใจในปัญหาที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นกับประชาชนจนต้องตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง เพื่อกระตุ้นให้รัฐบาลและรัฐมนตรีสนใจในการบริหารราชการแผ่นดิน 2) การเสนอญัตติเพื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ เป็นเครื่องมือในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายนิติบัญญัติ โดยการเสนอญัตติเพื่อขอเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ เป็นวิธีการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีหรือรัฐบาล โดยการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทนราษฎร เข้าชื่อกันเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ 3) คณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎรมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในการพิจารณารายละเอียด ศึกษาสอบสวนเรื่องต่าง ๆ หรือเรื่องที่สภามอบหมายให้ดำเนินการ คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นมานี้สามารถติดตามผลการบริหารราชการแผ่นดิน ของฝ่ายบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นเครื่องมือของสภาที่จะได้รับทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนจากการพิจารณาเรื่องราวที่ร้องเรียนมา โดยผ่านทางคณะกรรมการชุดต่าง ๆ และ 4) การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย หน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลำดับต่อไป เป็นหน้าที่ในการควบคุมฝ่ายบริหารในด้านการใช้จ่ายเงินของแผ่นดิน ว่าได้ใช้จ่ายเงินไปในทางใดบ้างเงินทุกบาทจะต้องผ่านหรือได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ ซึ่งแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความรู้ความเข้าใจ และเอาใจใส่ทางด้านงบประมาณ หน้าที่ของคณะกรรมการงบประมาณชุดนี้จะต้องมีบทบาทมากที่สุดในการควบคุมรายรับรายจ่ายในการพัฒนาและบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลว่าได้ใช้จ่ายไปในทางใดบ้าง ซึ่งงบประมาณแผ่นดิน คือ แผนการใช้จ่ายเงินของรัฐบาล ซึ่งแสดงถึงโครงการดำเนินงานทั้งหมดของประเทศ

ภายในระยะเวลาหนึ่ง แผนนี้รวมถึงประมาณการ กิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง งบประมาณแผ่นดิน ก็คือ ข่าวสารข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจของรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งใช้ประกอบการแนวทางในการวางแผนและบริหารนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2546 : 21-24)

ประการที่สาม การให้ความเห็นชอบ เป็นการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาทิ การให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ตามมาตรา 19) การให้คำปรึกษาร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใหม่ (ตามมาตรา 94) การร่วมลงมติให้รัฐสภาพิจารณาเรื่องอื่น ๆ ในสมัยการประชุมนิติบัญญัติ (ตามมาตรา 159) การให้ความเห็นชอบในการเปิดสมัยประชุมสภา (ตามมาตรา 160) การให้ความเห็นชอบให้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ (มาตรา 173) การให้ความเห็นชอบให้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญต่อ (ตามมาตรา 178 วรรคสอง) การให้ความเห็นชอบการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ (ตามมาตรา 313) (วิชัย สังข์ประไพ, 2543 : 11-18)

2. บทบาทนอกสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่

ประการแรก การให้การศึกษาและความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน สภาผู้แทนราษฎรก็เป็นหนึ่งในสถาบันอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชนในสังคม แต่เป็นการให้ความรู้ที่แคบเข้ามาคือ การเรียนรู้ทางการเมืองและการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนให้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเมือง จะทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ ตลอดจนนโยบายของรัฐบาล โดยพยายามชักจูงให้ประชาชนสนใจการเมืองเพื่อรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองให้ดีขึ้น การให้การศึกษาทางระบบการเมืองการปกครองแก่ประชาชนนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอาจทำได้โดยพูดคุยเล่าให้ประชาชนฟังถึงหลักเกณฑ์ของการดำเนินการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเมื่อมีโอกาสอำนวย

ประการที่สอง หน้าที่ในการเป็นตัวแทน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องให้ความสำคัญของการเป็นตัวแทนประชาชน โดยส่วนรวมนั้นคือ การสร้างความชอบธรรมให้กับบทบาทในด้านวัฒนธรรมและผลประโยชน์ ทำให้ประชาชนทุก ๆ คน รู้สึกถึงความเป็นผู้แทนของพวกเขาทุก ๆ คน

ประการที่สาม รับฟังความคิดเห็นของประชาชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นมีหน้าที่ที่จะรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและสะท้อนความทุกข์ยากของประชาชนให้

ฝ่ายบริหาร และฝ่ายต่าง ๆ ได้รับรู้และดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้อง เป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง

ประการที่สี่ หน้าที่ในการเป็นจุดศูนย์กลางของการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ หน้าที่นี้มีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่ในการเป็นตัวแทน กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าผลประโยชน์มักจะอยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งและสภาพของสังคมและการเมืองยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ก็เนื่องมาจากการจัดสรรทรัพยากรไปสู่กลุ่มต่างๆ ในสังคม

ประการที่ห้า เผยแพร่ความรู้ระบอบประชาธิปไตย โดยวิธีการโฆษณาและชักจูงให้ราษฎรสนใจการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ และความสำนึกทางการเมืองอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประการที่หก สนใจปัญหาเฉพาะหน้า ถือเป็นหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนที่จะต้องคอยให้ความสนใจและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับความเดือดร้อนของประชาชนทั่วไป

ประการสุดท้าย คือ เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ หน้าที่ในการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านความประพฤติและการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความศรัทธาอันดีงามต่อประชาชน การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว (จิระโชค วีระสัย, 2539 : 315, บวร ประพฤติดี ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์, 2520ข : 18)

5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางการเมือง

ความหมายของภาวะผู้นำทางการเมือง

ประชัน รัชพงษ์ (2520 : 19) กล่าวว่า ผู้นำทางการเมือง ได้แก่ บุคคลที่ประสานความคิดและค่านิยมทางการเมืองในสังคมด้วยการจูงใจประชาชนให้เห็นด้วยและปฏิบัติตาม บุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำทางการเมืองย่อมมีคุณสมบัติเหนือบุคคลอื่นเช่น มีความรู้ความสามารถ ทักษะ ประสพการณ์ ตลอดจนการได้เปรียบทางด้านทรัพยากรทางการเมือง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539) ได้ให้ความหมายของผู้นำทางการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้าไว้ว่า ผู้นำทางการเมือง หรือ ผู้ปกครองประเทศ เป็นบุคคลที่สำคัญมาในการกำหนดแนวทางผลลัพธ์และความเป็นไปในทุก ๆ ด้าน ของประเทศในทุกยุคทุกสมัย มีบทบาทและหน้าที่ตามสิทธิอำนาจที่ได้รับมอบหมาย และดูแลงานบริหารราชการแผ่นดินประสบความสำเร็จรวมทั้งต้องเป็นผู้นำของประเทศชาติที่ถูกต้องด้วย ผู้นำทางการเมืองถือว่าเป็นบุคคลสำคัญมากทั้งในยุคนี้และยุคหน้าที่สำคัญคือเป็นผู้ชี้อนาคตของคนทุกคนในสังคม และเป็นผู้มีอิทธิพลสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งทางด้านความคิดและการกระทำแก่สังคม

ยศ สันตสมบัติ (2535 : 247-251) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำทางการเมืองจะมาจากสมาชิกของชนชั้นนำ ที่ถูกกำหนดโดยตำแหน่งและการจัดลำดับช่วงชั้นของสังคมเสมอไป ผู้นำทางการเมืองมีความทะเยอทะยานและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความมุ่งมั่นและความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะแสดงฝีมือของตนให้ผู้อื่นยอมรับ มีความขยันขันแข็งและความอดทนอดกลั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จของตนกล้าเสี่ยงและชอบแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จอันเป็นสุดยอดปรารถนา

สุจิต บุญบงการ (2534 : 42) ได้กล่าวว่า ผู้นำทางการเมืองในระบบรัฐสภาเป็นบุคคลที่ถูกคัดเลือกให้ทำหน้าที่หัวหน้าหรือเป็นผู้นำในการถ่ายทอดความคิดและเจตนารมณ์ไปจากประชาชน จากอดีตจนถึงปัจจุบันหากผู้นำทางการเมืองมาจากฝ่ายทหารจะเป็นผู้นำที่มีแนวความคิดไปในแนวทางของลักษณะการสั่งการมากกว่าการรับฟังและนำไปปฏิบัติ ส่วนผู้นำทางการเมืองที่มาจากฝ่ายพลเรือนค่อนข้างจะรับฟังและใช้หลักการประนีประนอมมากกว่าการใช้หลักการปกครองที่เน้นไปในลักษณะการสั่งการ

ผู้นำทางการเมืองในความหมายปัจจุบันแล้วมีความหมายที่มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากความหมายของผู้นำพรรคการเมืองมากนัก เพราะว่าบุคคลที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองนั้นก็มาจากการคัดเลือกของประชาชนก่อนเป็นอันดับแรกเพียงแต่ผู้นำทางพรรคการเมือง จะได้รับการเลือกตั้งมาจากสมาชิกของพรรคตามกฎหมายข้อบังคับของแต่ละพรรคการเมืองนั้น ๆ

ผู้นำทางการเมืองเป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดในกลุ่ม หากผู้นำการเมืองไม่ได้ให้ความสนใจการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกผู้นำทางการเมืองเข้ามามีการบริหารประเทศที่จะต้องดำเนินการไปตามครรลองของการเมืองก็ต้องล้มเหลวมากกว่าที่จะประสบความสำเร็จ ผู้นำทางการเมืองที่มาจากฝ่ายทหารพยายามที่จะสร้างฐานสนับสนุนในหมู่ประชาชนเพื่อรักษาอำนาจของตนไว้ รวมทั้งแย่งชิงฐานสนับสนุนจากผู้นำที่มาจากพลเรือน

สำหรับผู้นำที่มาจากฝ่ายพลเรือน ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เพราะเป็นช่องทางที่สำคัญที่ตนสามารถใช้เป็นฐานสนับสนุนบทบาททางการเมืองของตนได้

ความสัมพันธ์ผลของผู้นำทางการเมือง

Palmer & Thompson อ้างถึงในบัณฑูร บุญสนอง, 2542: 17) ได้กล่าวว่า ผู้นำจะประสบความสำเร็จในการครองอำนาจการเป็นผู้นำของตนเองได้นานแค่ไหนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงความสัมพันธ์กับประชาชนอยู่มาก ในการที่จะทำให้ประชาชนยอมรับและยินยอมพร้อมใจเลือกเขาให้อยู่ในตำแหน่งซึ่งจะนำไปสู่การมีสิทธิพิเศษเหนือคนส่วนใหญ่ ฉะนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งจะยืนยงเพียงใด ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาสัญญาและความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างคนกับสื่อมวลชน รวมทั้งความสามารถในการระดมมวลชน เพื่อแสดงออกให้ทราบถึงแรงสนับสนุนจากมวลชน ตลอดจนความสามารถของมวลชนในสังคมนั้น ที่จะควบคุมการทำงานของผู้นำ

Niccolo Machiavelle (อ้างถึงในบัณฑูร บุญสนอง, 2542: 17) ให้ทัศนะว่า การที่ผู้นำจะก้าวขึ้นมาใช้อำนาจและสามารถรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ได้นานนั้น ผู้นำจำเป็นต้องมีความสามารถในการที่จะบังคับ พลิกแพลงสถานการณ์ต่างๆ ให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ คุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญของผู้นำ คือ ความสามารถเฉพาะตัว พลังอำนาจและอำนาจหน้าที่ ซึ่งคุณสมบัตินี้ต้องประกอบด้วยความสามารถรอบคอบ นอกจากนี้ยังสามารถคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยศึกษาเปรียบเทียบจากเหตุการณ์ในอดีต รู้จักวิเคราะห์สถานการณ์มุ่งพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แทนการคิดถึงสิ่งที่ควรจะเกิดขึ้นตลอดจนสามารถที่จะตัดสินใจให้บรรลุถึงความสำเร็จได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

Palmer & Thompson (1978 : 192 อ้างถึงในบัณฑูร บุญสนอง, 2542: 16) กล่าวว่า ผู้นำทางการเมืองจะประสบผลสำเร็จในการดำรงความเป็นผู้นำของตนไว้อย่างมั่นคงหรือไม่นั้น เกี่ยวกันเป็นอย่างยิ่งกับการดำรงความสัมพันธ์กับประชาชน ให้ประชาชนเกิดความยินยอมพร้อมใจรับและเลือกเขาอยู่ในตำแหน่ง ซึ่งจะนำไปสู่การมีสิทธิพิเศษเหนือคนส่วนใหญ่ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้นำ จึงเกี่ยวข้องกับประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งจะยืนยงแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาสัญญาและความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างตนกับมวลชน
- 2) ความสามารถในการ

ระดมมวลชน คือ การแสวงหาความสนับสนุนจากมวลชน 3) ความสามารถของมวลชนในการควบคุมการทำงานของผู้นำ กล่าวคือ การดำรงตำแหน่งของผู้นำขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของมวลชน

บทบาทของผู้นำทางการเมืองที่จะประสบความสำเร็จผลทางการเมือง ผู้นำจะต้องดำเนินบทบาทตามหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างได้ผล ซึ่งได้มีผู้สรุปผลการศึกษาวิจัยว่า การที่ผู้นำจะสร้างความพึงพอใจให้แก่ทุกคนในหมู่คณะนั้น มิใช่เป็นของง่ายเพราะไม่เพียงแต่ต้องเผชิญกับความยุ่งยากจากบุคคลภายในกลุ่มเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับบุคคลภายนอกด้วย นอกจากนี้แล้วความเป็นผู้นำยังจะต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาการกระทำของมนุษย์และปฏิกิริยาของผู้ตามด้วย ผู้นำจึงต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการประสานความร่วมมือในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายอันเป็นงานขั้นพื้นฐานให้งานสำเร็จ

วิธีปฏิบัติขณะดำรงตำแหน่งผู้นำ

เจมส์ ดี บาร์เบอร์ (James D. Barber อ้างถึงใน ณรงค์ ลินสวัสดิ์, 2537 : 137-138) ได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติตัวของผู้นำขณะดำรงตำแหน่งโดยให้พิจารณาในประเด็นหลัก 3 อย่าง คือ การใช้ถ้อยคำโวหาร การทำงานในหน้าที่และการดำเนินความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้อื่น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การใช้ถ้อยคำโวหาร ผู้นำเมื่ออยู่ในตำแหน่งแล้ว บางคนมีความสามารถสูงในการพูดคุยกับสาธารณชน เช่น อิตเลอร์ หรือ วินสตัน เชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีของอังกฤษ แต่บางคนไม่มีความสามารถเช่นว่านี้ บางคนจะสามารถให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนได้อย่างฉับไวและไม่เคยกลัวสื่อมวลชน เช่น ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ แต่บางคนจะมีปัญหากับผู้สื่อข่าวมาก คิดว่าผู้สื่อข่าวมักจะโจมตีโดยไม่ยุติธรรม เช่น ประธานาธิบดี เฮอเบอร์ต ฮูเวอร์ ของสหรัฐอเมริกา อดีตนายกรัฐมนตรีของไทย ก็มีความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนไม่เท่ากัน อย่างเช่น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของไทยคนหนึ่ง que เข้ากับสื่อมวลชนได้ดีมาก การพูดเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไป แต่สำหรับผู้นำทางการเมืองแล้ว การพูดมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น นักการเมืองที่ไม่ประสบความสำเร็จจำนวนมากนั้นเพราะมีสาเหตุมาจากการขาดความสามารถในการใช้ถ้อยคำโวหารที่เหมาะสม

2. การทำงานในหน้าที่ ผู้นำทุกคนต้องมีภารกิจในหน้าที่ผู้นำของเขา แต่ผู้นำที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันของประเทศเดียวกันไม่จำเป็นต้องทำงานแบบเดียวกัน บางคนอาจชอบเดินทางไปในที่ต่าง ๆ รวมทั้งการเดินทางไปต่างประเทศ แต่บางคนก็จะไม่ชอบเดินทางออกไปจาก

ดีก็ทำงานของตน ผู้นำบางคนจะไม่ชอบทำงานในรายละเอียด จะพยายามมอบหมายงานให้คนอื่นทำแทน แต่บางคนเคยชินที่จะทำงานด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ บางคนอาจจะมาทำงานแต่เช้าตรู่ บางคนชอบมาสาย ๆ บางคนอาจทำงานจนดึก แต่บางคนอาจนอนไม่ดึกนัก

3. การดำเนินความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนอื่น ผู้นำต้องมีผู้คนที่ทั้งญาติ เพื่อนเก่า นักการเมืองและคนอื่น ๆ มาพบมากมาย ผู้นำดำเนินการให้ความสำคัญกับคนเหล่านั้นอย่างไร บางคนชอบให้มีคนมาหามาก ๆ บางคนจะพยายามจะพบปะผู้คนให้น้อย ผู้นำบางคน เช่น อับราฮัม ลินคอล์น จะพยายามพบกับผู้ที่ต้องการมาพบกับเขาเสมอ แต่บางคนจะพบกับผู้อื่นเมื่อจำเป็น หรือมีผลประโยชน์เท่านั้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

นักวิชาการได้ให้ความสนใจแก่ปรากฏการณ์การภาวะผู้นำมาเป็นเวลายาวนาน ได้มีการสร้างทฤษฎีภาวะผู้นำ มีการวิจัยทดสอบทฤษฎี ค้นพบข้อมูลที่ขัดแย้งกับทฤษฎี และมีการแก้ไขทฤษฎีตลอดมาเป็นระยะ ๆ การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำและการพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำก็มีหลายแนวทาง ดังนี้

ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) ของการ์ตเนอร์ (อ้างถึงใน พ.ท.หญิง ศิริพร พูนชัย, 2547)

ระยะแรกของการศึกษาภาวะผู้นำเริ่มในปี ค.ศ. 1930- 1940 แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Greatman Theory of Leadership) ของกรีกและโรมันโบราณ มีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วยคุณสมบัติฉลาด มีบุคลิกภาพซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถด้วย ผู้นำในยุคนี้ได้แก่ พระเจ้าโนโปเลียน ฮิตเลอร์ ฟอซุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น ตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับ Trait Theories ของ Gardner (พ.ท.หญิง ศิริพร พูนชัย, 2547) ได้แก่

1. The tasks of Leadership กล่าวถึงงานที่ผู้นำจำเป็นต้องมี 9 อย่าง ได้แก่ มีการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม มีบรรทัดฐานและค่านิยมของกลุ่ม รู้จักสร้างและใช้แรงจูงใจ มีการบริหารจัดการ มีความสามารถในการปฏิบัติการ สามารถอธิบายได้ เป็นตัวแทนของกลุ่ม แสดงถึงสัญลักษณ์ของกลุ่ม และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. Leader – constituent interaction เชื่อว่าผู้นำต้องมีพลังพิเศษเหนือบุคคลอื่นหรือมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นเพื่อที่สนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐาน ความคาดหวังของบุคคล และผู้นำต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาให้ผู้ตามมีความแข็งแกร่ง และสามารถยืนอยู่ด้วยตนเองอย่างอิสระ ทฤษฎีนี้พบว่าไม่มีคุณลักษณะที่แน่นอนหรือชี้ชัดของผู้นำ เพราะผู้นำอาจไม่แสดงลักษณะเหล่านี้ออกมา

ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ ของคองเกอร์ และคานันโก (Conger and Kanungo's Charismaic Leadership Theory)

คองเกอร์ และคานันโก (Conger and Kanungo, 1987:637-647 อ้างถึงใน เศวตนิต เศวตวานนท์, 2536) ได้เสนอทฤษฎีของภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษบนพื้นฐานจากคุณสมบัติของผู้นำที่สังเกตเห็นได้ การศึกษาของเขาเป็นการสังเกตจากพฤติกรรมของผู้นำ โดยทำการเปรียบเทียบระหว่างผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ กับผู้นำที่ไม่มีความสามารถพิเศษ เขาได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic leaders) ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
2. มีความกล้าเสี่ยง
3. มีการใช้ยุทธวิธีหลายรูปแบบ
4. มีการประเมินสถานการณ์ตลอดเวลา
5. มีการเปลี่ยนความตติยัตของผู้ตาม
6. การสื่อสารด้วยความมั่นใจ
7. การใช้อำนาจส่วนบุคคล

1. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล (Extremity vision) คือ ผู้นำที่เห็นความสำคัญในการมีวิสัยทัศน์ ไม่ใช่แต่เพียงจะทำการต่าง ๆ ให้แค่สำเร็จตามหน้าที่เท่านั้น การมีวิสัยทัศน์ย่อมต้องมีความกล้าในการปรับเปลี่ยน ซึ่งก็จะขึ้นอยู่กับผู้ตามจะรับได้หรือตามได้ทันเพียงใดด้วย ผู้นำที่ขาดอำนาจบารมี ทั่วไปมักจะทำได้เพียงให้ได้อยู่ในตำแหน่งเท่านั้น จะคิดปรับเปลี่ยนก็เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้ถูกตำหนิได้ ไม่มีนโยบายหรือกลยุทธ์ที่ชัดเจนพอ เป็นแผนงานอย่างเป็นทางการรูปธรรมให้ทุกคนได้รู้หรือปฏิบัติตามได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่ไกลเกินไป จนลูกน้องปรับเปลี่ยนและรับไม่ได้ ก็จะทำให้ผู้นำผิดพลาดไป หรือเพราะไม่มีความสามารถในการปฏิบัติงานในปัจจุบันเลย

2. มีความกล้าเสี่ยง (High personal risk) โดยทั่วไปผู้นำที่มีความสามารถพิเศษนั้นจะเป็นบุคคลที่ยอมเสียสละเพื่อกลุ่ม เพื่อองค์การ กล้าเสี่ยง และให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่ของผู้นำโดยตรง ความไว้วางใจในลูกน้องจะมีให้เห็นในผู้นำแบบนี้ และ

ผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะเชื่อใจ ผู้นำที่สนใจในความต้องการของผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ใช่เพื่อสิ่งของตนเองต้องการอย่างเดียว สิ่งที่จะประทับใจผู้ใต้บังคับบัญชาต่อการเสี่ยงของผู้นำก็คือ การเสี่ยงถึงขั้นยอมที่จะสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ ผลประโยชน์และมวลชนในองค์กรการไป เพื่อความถูกต้องชอบธรรม

3. มีการใช้กลยุทธ์วิธีทุกรูปแบบ (Use of unconventional strategies) คือผู้นำที่จะใช้กลยุทธ์วิธีรูปแบบต่างๆ ไม่ติดยึดอยู่กับแบบใดแบบหนึ่ง เพื่อให้วิสัยทัศน์ร่วมกันของผู้นำและผู้ตามประสบความสำเร็จ แม้ว่าบางยุทธวิธีจะสร้างแรงกดดันให้ผู้ตามมากกว่าปกติก็ตาม การปรับเปลี่ยนยุทธวิธีเพื่อสำเร็จจะเป็นคุณสมบัติของผู้นำชนิดนี้ ซึ่งผู้ตามจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนและชื่นชอบ เพราะแสดงว่าได้มีความสนใจติดตามการปฏิบัติงาน รู้ถึงอุปสรรค และปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็ว ทันการ และประการสุดท้าย การแสดงถึงความตั้งใจ ทุ่มเทในการทำงานของผู้นำ

4. มีการประเมินสถานการณ์รอบข้างตลอดเวลา (Accurate assessment of the situation) โดยทั่วไปผู้นำที่จะเสี่ยงในเรื่องใดก็ตาม ย่อมต้องมีข้อมูลเป็นอย่างดี เพื่อจะได้รู้ถึงปัจจัยที่จะสนับสนุน หรือขัดขวางการเสี่ยงในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะเรื่องเวลา ผู้นำต้องเรียนรู้และมีทักษะในเรื่องความต้องการ ค่านิยม เท่ากับปัจจัยรอบด้านนี้จะทำให้การเสี่ยงนั้นประสบความสำเร็จในเวลาที่เหมาะสม ดังนั้น ผู้นำจะต้องประเมินสถานการณ์ให้มีข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัย ตลอดเวลา

5. มีการเปลี่ยนความติดยึดของผู้ตาม (Follower disenchantment) โดยทั่วไปหลายคนคิดว่า ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษจะเป็นที่ต้องการ หรือเหมาะที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีปัญหาที่วิกฤต แต่อย่างไร พบว่าเหตุการณ์วิกฤตไม่ใช่เงื่อนไขของความต้อการ ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ เพราะถึงแม้ไม่มีเหตุการณ์วิกฤตก็เกิดขึ้นได้ เมื่อผู้นำต้องการเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงานหรือเงื่อนไขการปฏิบัติงานใหม่ และกระตุ้นผลักดันให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ใหม่ โดยผู้นำใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของผู้นำในการปฏิบัติงานที่ไม่ติดยึดหรือจำเจด้วยวิธีเดิม เมื่อผู้ตามได้เห็นผลที่เกิดจากการใช้วิธีการใหม่ที่ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดีกว่าวิธีเก่าได้ ต่อไปผู้นำก็สามารถจะทำให้ผู้ตามไม่ติดยึด หรือวนเวียนอยู่กับการทำงานแบบเดิม และเริ่มยอมรับการทำงานที่มีการแสวงหาวิธีทำงานใหม่ที่แตกต่างไป

6. การสื่อสารด้วยความมั่นใจ (Communication of self-confidence) ผู้นำที่สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจดูจะเป็นที่ยอมรับว่ามีความสามารถพิเศษ มากกว่าผู้ที่สับสนและไม่มีความชัดเจน หรือคลุมเครือ ความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงยุทธวิธีด้านต่าง ๆ จะไม่มีทางสำเร็จได้ด้วยความโชคคิของผู้นำไปทุกครั้ง หากเขาขาดการสื่อสารที่แสดงถึงความเชื่อมั่น

ความมั่นใจของผู้นำจะเป็นแบบอย่างของผู้ตาม ความรู้สึกของผู้ตามที่เชื่อว่าผู้นำมีความรู้ วิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ย่อมตั้งใจทำงานหนัก เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้นำ นั่นก็คือ เพิ่มโอกาสของความสำเร็จของงาน อันเนื่องมาจากการมีการสื่อสารด้วยความมั่นใจ

7. การใช้อำนาจส่วนบุคคล (Use of personal power) โดยทั่วไปพบว่า ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษชอบใช้อำนาจส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่อำนาจแห่งความเชี่ยวชาญ และอำนาจแห่งความเป็นเพื่อนในการปฏิบัติงานให้เสร็จลุล่วง ส่วนผู้นำที่ใช้อำนาจหน้าที่สั่งการให้ลูกน้องปฏิบัติงาน แม้ว่าจะงานจะเสร็จลุล่วงด้วยดี ผู้นำก็ดูเหมือนไม่มีความสามารถพิเศษใดๆ เปรียบเหมือนกับการที่ผู้นำสั่งการให้ลูกน้องช่วยกันหาญทริวิธีต่างๆ และช่วยกันทำงาน แม้ลูกน้องจะพอใจที่ได้มีส่วนร่วม แต่ผู้นำก็ไม่ได้รับการยกย่องใดๆ มากขึ้น เพราะไม่ได้แสดงความเชี่ยวชาญให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ตามได้

ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership Theories)

1. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปของ เบิร์นส์ (Burns' Theory of Transforming Leadership) เบิร์นส์ (Burns, 1978:20 อ้างถึงใน เศวานิต เศวานานนท์, 2536)

เบิร์นส์ ได้เสนอ ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership Theory) เดิมเบิร์นส์ เชื่อว่า ผู้บริหารควรมีลักษณะความเป็นผู้นำเชิงเป้าหมาย (Transactional Leadership) โดยอธิบายว่า เป็นวิธีการที่ผู้บริหารจูงใจผู้ตามให้ปฏิบัติตามที่คาดหวังไว้ ด้วยการระบุข้อกำหนดงานอย่างชัดเจน และให้รางวัล เพื่อการแลกเปลี่ยนกับความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายของผู้ตาม การแลกเปลี่ยนนี้จะช่วยให้สมาชิกพึงพอใจในการทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายของงาน ความเป็นผู้นำเชิงเป้าหมายจะมีประสิทธิภาพสูงภายใต้สภาพแวดล้อมที่คงที่ ผู้บริหารจะใช้ความเป็นผู้นำแบบนี้ดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพเพียงชั่วคราวเวลาหนึ่งที แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เบิร์นส์ สรุปลักษณะผู้นำเป็น 3 แบบ ได้แก่

1. ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership)

ผู้นำที่ติดต่อกับผู้ตามโดยการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และสิ่งแลกเปลี่ยนนั้นต่อมากลายเป็นประโยชน์ร่วมกัน ลักษณะนี้พบได้ในองค์กรทั่วไป เช่น ทำงานดีก็ได้เลื่อนขั้นทำงานก็จะได้ค่าจ้างแรงงาน และในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมีข้อแลกเปลี่ยนกับชุมชน เช่น ถ้าตนได้รับการเลือกตั้งจะสร้างถนนให้ เป็นต้น

2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)

ผู้นำที่ตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม พยายามให้ผู้ตามได้รับการตอบสนองสูงกว่าความต้องการของผู้ตาม เน้นการพัฒนาผู้ตาม กระตุ้นและยกย่องซึ่งกันและกัน จนเปลี่ยนผู้ตามเป็นผู้นำ และมีการเปลี่ยนต่อกันไป เรียกว่า Domino effect ต่อไปผู้นำการเปลี่ยนแปลงก็จะเปลี่ยนเป็นผู้นำจริยธรรม ตัวอย่างผู้นำลักษณะนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน

3. ผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership)

ผู้นำที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ตาม ซึ่งผู้นำจะมีความสัมพันธ์กับผู้ตามในด้านความต้องการ (Needs) ความปรารถนา (Aspirations) ค่านิยม (Values) และควรยึดจริยธรรมสูงสุด คือ ความเป็นธรรมและความยุติธรรมในสังคม ผู้นำลักษณะนี้มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองความต้องการ และความจำเป็นอย่างแท้จริงของผู้ตาม ตัวอย่างผู้นำจริยธรรมที่สำคัญ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ท่านทรงเป็นนักวางแผนและมองการณ์ไกล นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง เช่น โครงการอีสานเขียว โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง โครงการแก้มลิง เป็นต้น

2. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปของแบสส์ (Bass's Theory of Transformational Leadership) แบส (1985 : 30-31 อ้างถึงใน เศวตนิต เศวตฉานนท์, 2536)

ปี ค.ศ. 1985 แบสส์ (Bass) พบว่า แนวคิดพฤติกรรมความเป็นผู้นำของเขา ขัดแย้งกับแนวคิดของเบิร์นส์ ซึ่ง แบสส์ พบว่า พฤติกรรมของผู้นำในการนำกลุ่มให้ปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้ได้ผลดียิ่งขึ้นหรือให้ได้ผลเกินความคาดหวัง ผู้นำจะต้องแสดงความเป็นผู้นำทั้ง 2 ลักษณะร่วมกัน คือ ความเป็นผู้นำเชิงเป้าหมาย และความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป โดยทิศทางการแสดงพฤติกรรมความเป็นผู้นำจะออกมาในสัดส่วนของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปหรือเชิงเป้าหมายมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ

1. สิ่งแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของแต่ละท้องถิ่น
2. สิ่งแวดล้อมภายในองค์กร ได้แก่ งาน เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และวัฒนธรรมองค์กร
3. คุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำเอง ได้แก่ บุคลิกภาพ ความสามารถเฉพาะบุคคล และความสนใจของแต่ละบุคคล

แบบส และคณะ (Bass and Avolio 1990 : 19-20) ความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership) ตามแนวคิดของแบบสส์ หมายถึง การที่ผู้นำให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ตามเพื่อให้เกิดขวัญและแรงใจในระดับที่สูงขึ้น ผู้นำสามารถทำให้ผู้ตามเกิดแรงดลใจในการทำงาน และพยายามที่จะทำงานให้ได้มากกว่าที่คาดหวังไว้ ซึ่งความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปประกอบด้วย

1. บุคลิกภาพที่น่านับถือ (Charisma)
2. การยอมรับความแตกต่างของบุคคล (Individualized consideration)
3. การกระตุ้นให้ใช้สติปัญญา (Intellectual stimulation)

ความเป็นผู้นำเชิงเป้าหมาย (Transactional Leadership) หมายถึง การที่ผู้นำชี้แนะหรือจูงใจให้ผู้ตามปฏิบัติตามเป้าหมายที่กำหนด โดยระบุความชัดเจนด้านบทบาท โครงสร้างงานและสิ่งที่ต้องการจากงานซึ่งจะแลกเปลี่ยนกันด้วยสิ่งตอบแทนที่ผู้ตามต้องการ เพื่อเป็นแรงผลักดันให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่คาดหวังไว้ แบบสส์ได้เสนอแนวทาง 2 ประการในการแสดงความเป็นผู้นำเชิงเป้าหมาย

1. การให้รางวัลตามสถานการณ์ (contingent reward)
2. การจัดการโดยยึดกฎระเบียบ (management by exception)

การแยกผู้นำเชิงปฏิรูป และผู้นำเชิงเป้าหมาย แยกที่ความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดสติปัญญา รู้จักคิดแก้ปัญหาเก่าในแนวทางใหม่ มีความคิดสร้างสรรค์ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลในการทำงาน เพราะผู้นำเชิงปฏิรูปจะไม่ยินดีกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและพยายามที่จะหาวิถีทางใหม่ในการทำงาน เพื่อให้งานประสบความสำเร็จมากที่สุดเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้ ในขณะที่ผู้นำเชิงเป้าหมายยังคงให้ความสำคัญอยู่กับการคงสภาพของระบบการทำงานในปัจจุบันต่อไป เพื่อให้งานสำเร็จไปแบบวันต่อวัน มั่นคง และไม่เสี่ยง

ผู้นำทางการเมือง (Political Leaders)

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2522: 144) กล่าวว่า "ความเป็นผู้นำ เป็นพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่จะประสานงานระหว่างความต้องการของบุคคลกับกลุ่ม เพื่อให้การรวมกลุ่มสมาชิก เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสถาบัน"

วิสุทธิ โปธิแท่น (2534: 4) กล่าวถึงความหมายของผู้นำทางการเมืองไว้ว่าผู้นำทางการเมือง (Political elite) หรือผู้นำทางอำนาจ (Power elite) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ครอบครองตำแหน่งแห่งอำนาจที่สามารถสั่งการได้ โดยไม่ได้คำนึงว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นๆ

จะเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ หรือครอบครองปัจจัยการผลิต และใช้พลังแห่งการครอบครองนั้นเข้าดำรงตำแหน่งแห่งอำนาจนั้น หรือไม่

โดยสรุปแล้ว ผู้นำทางการเมือง คือ บุคคลที่ถือครองตำแหน่งที่เด่นที่สุด ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหน้าที่ในโครงสร้างอำนาจรัฐ เขาเป็นบุคคลที่มีอำนาจและอิทธิพลในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองอย่างแท้จริง

ผู้นำทางการเมืองที่กล่าวถึง เรามักคุ้นเคยกับตำแหน่งประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา รัฐมนตรี ผู้นำฝ่ายค้าน ส.ส. ประธานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ฯลฯ ทว่านับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้นำทางการเมืองเกิดขึ้นมากมายหลายรูปแบบ ความรู้ความสามารถของแต่ละคนก็แตกต่างกันไป ผู้นำทางการเมืองบางคนปกครองประเทศด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง บางคนก็ใช้อำนาจบงกชหวงคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน บางคนก็มีอุดมการณ์ บางคนก็เป็นทรราช ในฐานะที่เป็นผู้นำทางการเมืองความคิดและการกระทำของเขาทุกอย่างย่อมส่งผลกระทบต่อทุกขั้วของอาณาประชาราษฎร์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้น นักคิดและนักปราชญ์โบราณอย่างเช่นเพลโต จึงเห็นว่าผู้นำของประเทศที่สมบูรณ์แบบสมควรเป็นผู้นำแบบมีอาชีพ กล่าวคือ ต้องได้รับการฝึกฝน อบรมด้านการปกครองและการเป็นผู้นำแบบมีอาชีพมาโดยเฉพาะ จึงสามารถเข้ารับภารกิจเช่นนี้ได้ (สุภาณี ปิยพสุนทนา, 2533 : 45-47)

ผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีความแตกต่างจากความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร และผู้นำประเภทอื่น ๆ เนื่องจากผู้นำทางการเมืองเป็นผู้มาจากการเลือกตั้งอาจเป็นทางตรงหรือทางอ้อม โดยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการบริหารและกำหนดนโยบายต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องสังคม การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ สวัสดิการ การแพทย์และการสาธารณสุข วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในและการป้องกันประเทศ ฯลฯ เพื่อนำประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอันจะนำมาซึ่งการอยู่ดีกินดีของประชาชน เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำทางการเมืองเป็นผู้ที่มีส่วนชื่อนาคตของทุกคนในสังคมและเป็นผู้มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อทั้งด้านความคิดและการกระทำแก่สังคมอย่างแท้จริง

การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งของผู้นำทางการเมืองก็เหมือนกับการเดินขึ้นสู่ยอดภูเขาสูง ยิ่งขึ้นสูงก็ยิ่งเหน็บหนาว ซึ่งมีความหมายว่า การก้าวสู่ตำแหน่งผู้นำก็เหมือนกับการอยู่สูงกว่าผู้อื่น ย่อมต้องมีผู้ตามที่ยงหน้ามองดูพฤติกรรมผู้นำ อันประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาที่รับคำสั่ง คนกลุ่มนี้อาจคอยสนับสนุนด้วยความจงรักภักดีหรืออาจแสวงหาผลประโยชน์ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มคู่แข่งหรือฝ่ายตรงข้ามที่คอยจ้องดูพฤติกรรม

เพื่อหาจุดอ่อน หาช่องทางในการทำลายบั้นทอนอำนาจเพื่อก้าวขึ้นเป็นผู้นำแทน และกลุ่มที่สามคือ กลุ่มคนจำนวนมากที่ต้องได้รับอิทธิพลและผลกระทบจากนโยบายของผู้หน้านั้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539 : 31-32)

คุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองที่ดี ผู้นำกับอุปนิสัยแห่งความสำเร็จเป็นของคู่กันหรือนัยหนึ่งธรรมชาติของผู้หน้านั้นย่อมมีลักษณะนิสัยแห่งความสำเร็จอยู่ในตัวด้วย ในหนังสือเรื่อง "อุปนิสัย 7 ประการ พัฒนาสู่ผู้มีประสิทธิผลสูง (The 7 Habits of Highly Effective People) ที่เขียนโดย Covey (1989 : 32-37) เขาเชื่อว่า ปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ ความนอบน้อมถ่อมตน ความซื่อสัตย์จงรักภักดี ความกล้าหาญ ความยุติธรรม ความพากเพียร การมีชีวิตอยู่อย่างราบเรียบไม่หวั่นไหว และการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นเสมือนกับการปฏิบัติต่อตนเอง ฯลฯ สิ่งทีกล่าวมานี้หากบุคคลใดประพฤติปฏิบัติจนกลายเป็นอุปนิสัยและเป็นธรรมชาติแล้ว บุคคลผู้นั้นจะประสบความสำเร็จได้ไม่ยาก

Tead (1935 : 20-25 อ้างถึงในนิพนธ์ต์ สุตสวัสดิ์, 2548:11) เสนอแนวคิดในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำไว้นานแล้ว และมีการกล่าวอ้างถึงกันบ่อยครั้ง เขาเห็นว่าผู้นำต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

1. มีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง มีความสมบูรณ์อย่างยิ่งทั้งทางกายและจิตใจมากกว่าคนธรรมดาโดยทั่วไป ผู้นำที่เข้มแข็งทั้งกายและใจสามารถกระตุ้นให้บรรดาผู้เลื่อมใสพลอยมีความเข้มแข็งทะมัดทะแมงไปด้วย ขณะที่ประสิทธิภาพในการทำงานของผู้นำจะมีมากขึ้นเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของร่างกายและพลังประสาทด้วย

2. รู้จุดมุ่งหมายและหนทางที่จะนำประเทศ การมีจุดมุ่งหมายและแนวทางสำคัญที่จะบริหารประเทศ หมายความว่า ผู้นำควรรู้ว่าเขาต้องการให้มันโยบายอย่างไร ควรทำอย่างไรให้เสร็จก่อน และจะทำอะไรเสร็จทีหลัง นั่นคือ ในช่วงเวลาก่อนมีโอกาสนำตนเองควรมีเป้าหมายชัดเจนว่าถ้าได้เป็นผู้นำแล้วสามารถพาประเทศไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างไร นอกจากนั้นผู้นำต้องยึดมั่นเป็นเวลานานพอสมควรต่อสิ่งที่เขาคิดว่ามันเป็นเป้าหมายที่ดีของประเทศ รวมทั้งวิธีการที่เขาคิดว่าจะนำพาประเทศไปสู่เป้าหมายที่เขาเห็นดีเห็นงาม

3. ความกระตือรือร้น นอกจากเป้าหมายและแนวทางที่ชัดเจนแล้ว ผู้นำจะต้องเต็มไปด้วยความหวังและกำลังใจ ที่ปากบั้นเอาชนะอุปสรรค มีความรู้สึกสนุกในการดำเนินการไปตามแผนของเขา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้รวมเรียกว่า "ความกระตือรือร้น" ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งของการเป็นผู้นำที่ดี ความกระตือรือร้นอย่างเอาจริงเอาจัง จะทำให้

เขาได้ยึดมั่นอยู่กับแผนการอันนั้น และถ้าเขามีความกระตือรือร้นคนใกล้ชิดก็จะมี ความกระตือรือร้นตามไปด้วย ในที่สุดเป็นการช่วยให้แผนการของเขาดำเนินไปโดยราบรื่น

4. ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำที่ดีควรทำให้ผู้ตามโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนใกล้ชิด มีความรู้สึกว่ นอกจากเขาจะเป็นผู้นำแล้ว เขายังเป็นเพื่อนที่มีความผูกพันกับผู้ตาม ให้ความรักใคร่สนิทสนม

5. ความซื่อสัตย์ (integrity) ผู้ตามและบริวารมักคาดหวังว่า ผลประโยชน์ของพวกเขาจะปลอดภัยภายใต้การดำเนินการของผู้นำ ผู้นำจะไม่ทรยศ หลอกกลวง หักหลัง หรือแม้กระทั่งทอดทิ้งพวกเขาไปก่อนเวลาอันควร นอกจากนี้ ผู้ตามยังคาดหวังว่าผู้นำของเขาต้องไม่ประพฤติตนเสื่อมเสีย หรือประพฤติตนอันไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่กล่าวโดยย่อ คือ ผู้ตามมักมีความคาดหวังว่าผู้นำของเขาต้องเป็นต้น "ซื่อสัตย์ น่าเชื่อถือ และไว้ใจได้"

6. ความกล้าตัดสินใจ ความสำเร็จของผู้นำดูได้จากผลงานของเขา ด้วยเหตุนี้เอง การกล้าตัดสินใจและการใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญมาก แต่ที่แน่นอนก็คือผู้นำต้องเป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจ มิฉะนั้นปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่ได้รับการแก้ไข และแผนการต่าง ๆ ก็จะไม่มีการนำไปปฏิบัติ

7. สถิติปัญญาความรอบรู้ ในสังคมทุกยุคทุกสมัย คนมีปัญญา คือ ตัวจักรสำคัญที่สุดที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกระดับและทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ยิ่งในสังคมที่มีภาวะวิกฤติยิ่งเห็นความจำเป็นของการมีคน "ที่มีปัญญา" เป็นผู้ชี้ทิศทางให้กับสังคม ผู้นำควรเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ กว่าคนธรรมดาสามัญทั่วไป ผู้นำบางคนอาจมีการศึกษาน้อยแต่ก็อาจสร้างความรอบรู้จากการอ่านได้

8. เป็นครูที่ดี ผู้นำที่ดีต้องเป็นครูที่ดี เพราะในฐานะของผู้นำนั้นเขาจะต้องสามารถอธิบายวิธีการทำงาน หรือสอนให้ผู้ตามรู้จักการทำงานได้ ต้องสามารถชี้แนะแนวทางที่ควรจะทำ การดำเนินการ เหตุผลหรือความจำเป็นที่จะต้องแก้ไข วิธีการบางอย่างที่สามารถนำมาใช้ ฯลฯ บางครั้งผู้ตามอาจไม่มีความคิดอย่างที่ผู้นำคิดมาก่อน ผู้นำจึงต้องสามารถถ่ายทอดความคิด หรือชี้แจงบริวารให้คล้อยตามความคิดของเขาให้ได้ เพราะหาไม่เช่นนั้นแล้วการทำงานก็ไม่อาจสำเร็จ ลุล่วงได้ เนื่องจากผู้ตามอาจไม่เข้าใจเหตุผลอย่างชัดเจนจนทำให้เกิดความลังเลขึ้นได้

9. ศรัทธาและความเชื่อมั่น ในการทำงานนั้นบางครั้งผู้ตามอาจรู้สึกเหนื่อยหน่าย ผู้นำจึงต้องสามารถกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความกระฉับกระเฉงอยู่เป็นระยะ ๆ เขาต้องคอยทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกว่ สิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นเป็นสิ่งที่มีความหมาย เหมาะสมสำหรับการลงทุนแรงไป ข้อสำคัญ

คือ ต้องไม่ให้ผู้ตามสงสัยว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นมันสำเร็จได้แน่หรือไม่ หรือว่าถ้าสำเร็จแล้วมันคุ้มค่าหรือไม่ หากผู้ตามเกิดความรู้สึกเช่นนี้ขึ้นมาผู้นำจะต้องศรัทธาและความเชื่อมั่นให้เกิดแก่ผู้ตามของเขาให้มากขึ้น ผู้นำที่ดีจะต้องไม่ท้อถอยเมื่อดูเหมือนว่าเขากำลังจะสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง หรือเมื่อดูเหมือนว่าผู้ที่เคยเป็นบรืวารกำลังทอดทิ้งหรือทรยศต่อเขาไปแทบหมดแล้ว เขาจะต้องกล้ายืนหยัดต่อสู้อย่างทรหด

10. มีทักษะในเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ ผู้นำแต่ละคนไม่สามารถมีทักษะ ความรู้ หรือความเข้าใจ ในทุก ๆ เรื่องได้ ช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่งนั้นสั้น ไม่มีเวลาพอที่จะแสวงหาความรู้ ความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้ผู้นำจึงไม่จำเป็นต้องทำทุกอย่างหรือรู้ทุกอย่าง เพราะเขาสามารถหาคนอื่นมาช่วยงานได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้นำมีความรู้ความชำนาญหรือทักษะในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษก็จะเป็นการดี เพราะจะทำให้เขาสามารถตัดสินใจในเรื่องที่เขาารู้ได้ดีเป็นพิเศษ

6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ไมรอน ไวน์เนอร์ (Myron Weiner 1972 : 164-166) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เกิดขึ้นโดยความเต็มใจ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะมีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือไม่ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องกัน จะใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ตาม

นอแมน เอช ไน และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Norman และ Sidney, 1975: 2-3 อ้างถึงใน สุวิทย์ จันทร์, 2547: 8) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า จะต้องเป็นกิจกรรมของพลเมือง เฉพาะบุคคล เป็นเรื่องของการกระทำกิจกรรมทางการเมือง ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สิทธิที่จะเข้าสมาคมหรือก่อตั้งพรรคการเมืองหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองกลุ่มอื่น ๆ สิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อรัฐบาล สิทธิเกี่ยวกับการพูด การชุมนุม และการพิมพ์อย่างอิสระ และเป็นกิจกรรมซึ่งมุ่งหมายเพื่ออิทธิพลต่อรัฐบาล ทั้งในการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล หรือการเลือกกระทำของ เจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งเป็นการเข้ามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยกระทำกิจกรรม จากนิยามดังกล่าวจะเห็นว่า เป็นเรื่องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในกิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นสำคัญ โดยมี

จุดมุ่งหมายสุดท้ายก็คือ ให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ทั้งเป็นการสอดคล้องกับกิจกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองประชาธิปไตยเช่นกัน

สุจิต บุญบงการ (2542: 38) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของระบบการเมืองสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมักมีความตื่นตัวหรือสนใจในทางการเมืองสูงกว่าในระบบจารีตประเพณี อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของระบบการเมืองสมัยใหม่

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2545 : 419) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ เป็นเป้าหมายสำคัญของพัฒนาการทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย คือการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางและทั่วถึง เพื่อเป็นการแสดงออกในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง และในฐานะที่เป็นกระบวนการทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองทั้งปวงของประชาชน ตั้งแต่การแสดงความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง การใช้สิทธิในการเลือกตั้ง และการรณรงค์ทางการเมืองต่าง ๆ กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการอบรมหล่อหลอม การบ่มเพาะและการปลูกฝังทางการเมือง ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจ และเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในระบบการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในที่สุด ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงหมายถึงการเข้ามามีบทบาทในขบวนการตัดสินใจทางการเมืองอันเป็นลักษณะของระบบการเมืองยุคใหม่ ซึ่งมีความจำเป็นมากในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและในปัจจุบันมักมีการส่งเสริมให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะเป็นการโดยตรงหรือทางอ้อม

รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

แอลมอนด์ และเพาเวล (Almond and Powell 1966 : 145-148 อ้างถึงในจวนอรุณอักษรเสื่อ, 2549: 11) ได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. แบบที่ทำกันทั่วไป ๆ ดังนี้
  - 1.1 การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
  - 1.2 การพูดคุยกติเถียงทางการเมือง
  - 1.3 การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

- 1.4 การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง
- 1.5 การติดต่อเป็นส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่
2. แบบที่แตกต่างจากที่ทำกันทั่วไป คือ
  - 2.1 การยื่นข้อเรียกร้อง
  - 2.2 การเดินขบวนประท้วง
  - 2.3 การเผชิญหน้าต่อสู้
  - 2.4 การละเมิดกฎระเบียบของสังคม
  - 2.5 การใช้ความรุนแรงทางการเมือง
    - 2.5.1 การประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
    - 2.5.2 การประทุษร้ายต่อบุคคล
  - 2.6 สงครามกองโจรและการปฏิวัติรัฐประหาร

มิลเบรทและโกเอล (Milbrath and Goel 1965 :12-19 อ้างถึงในภาชกร ศรีภูมิพิทักษ์, 2548 :36) ได้แยกประเภทหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 6 รูปแบบ คือ

1. การเลือกตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถแยกกิจกรรมที่เกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียง และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวกับความรักชาติ เช่น การเสียภาษี การเคารพกฎหมาย และการสนับสนุนประเทศให้ทำสงคราม แม้ตนเองจะไม่เห็นด้วย แต่สำหรับการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นเพียงการแสดงออกของประชาชนถึงความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองมากกว่าเป็นการกระทำตามความต้องการของตน กล่าวคือ บุคคลที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะกระทำไปโดยความสำนึกในหน้าที่พลเมืองดีมากกว่าที่จะเชื่อว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นเสียงของตนจะมีผลสำคัญทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การไปลงคะแนนเสียงไม่จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารและการจูงใจมากเหมือนกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ

2. การเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและผู้รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง หมายถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในพรรคการเมืองทั้งในช่วงระหว่างการเลือกตั้งและในการรณรงค์หาเสียง การบริจาคเงินช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้ง การชักชวนประชาชนไปลงทะเบียนเพื่อสิทธิในการลงคะแนน พรรคการเมืองและสนับสนุนพรรคการเมือง การพยายามชักชวนประชาชนให้ไปลงคะแนนเสียงแก่พรรคหรือผู้สมัครที่ตนชอบ การลงสมัครรับเลือกตั้ง และการร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน

3. การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน เป็นการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม หรือร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับพฤติกรรมสาธารณะหรือติดต่อกับทางราชการในเรื่องปัญหาสังคม

4. การติดต่อกับทางราชการ เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของบุคคล ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้นเท่านั้น เช่น การติดต่อกับทางราชการในเรื่องการเสียภาษี การทำถนน การติดต่อขอรับสวัสดิการ ฯลฯ

5. การเป็นผู้ประท้วง ได้แก่การร่วมเดินขบวนตามถนน การประท้วงในกรณีที่รัฐบาลกระทำผิดศีลธรรม การปฏิเสธการยอมรับกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม

6. การเป็นผู้สื่อข่าวทางการเมือง ได้แก่การติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอ การส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนหรือคัดค้านให้แก่ผู้นำทางการเมือง การร่วมอภิปรายทางการเมือง

อมร รักษาสิทธิ์ (2544 : 489-495) กล่าวว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในลักษณะกึ่งทางตรง ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่มีสำคัญมีอยู่ 4 แบบได้แก่

1. การริเริ่มเสนอร่างกฎหมาย (Initiative) ได้แก่ ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน ทำข้อเสนอหรือร่างกฎหมาย ตามมาตรา 170 และยังสามารถนำมาใช้กับการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่ให้ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่น ตามมาตรา 287

2. สิทธิแสดงความคิดเห็นของประชาชนหรือประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการมุ่งให้ทราบความต้องการของประชาชนในเรื่องการเสนอร่างกฎหมาย การดำเนินนโยบายใด ๆ ของฝ่ายบริหารที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรืออาจส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 59 และมาตรา 76

3. การออกเสียงประชามติ (Referendum) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติและประชาชน ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 214

4. การถอดถอน (Recall) เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนออกเสียงถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการตำแหน่งระดับสูงของรัฐตามที่กำหนด ออกจากตำแหน่งได้ ถ้าปฏิบัติงานบกพร่องหรือขัดต่อเจตนารมณ์ของราษฎรหรือมีความประพฤติเสื่อมเสีย

อย่างร้ายแรง มีทั้งการถอดถอนโดยตรงในระดับท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 286 และการถอดถอนโดยอ้อมผ่านการฟ้องขับ ในระดับต่าง ๆ ตามมาตรา 303 ถึง มาตรา 307

ฮันติงตัน และเนลสัน (Huntington and Nelson, 1982 : 12-13 อ้างถึงในเอกภพ ลิมปิวิบูล, 2548: 28) แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 5 รูปแบบดังนี้

1. กิจกรรมการเลือกตั้ง หมายถึง การออกเสียงเลือกตั้ง และการรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง

2. การวิ่งเต้น หมายถึง การติดต่อเจ้าหน้าที่หรือผู้นำทางการเมืองเพื่อหาทางเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นเกณฑ์

3. กิจกรรมองค์การ เป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มองค์การใดองค์การหนึ่ง โดยมีจุดหมายที่จะเข้าไปมีส่วนในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะอย่างหรือผลประโยชน์ของส่วนรวม

4. การติดต่อ หมายถึง การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นการส่วนตัวโดยมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะครอบครัวหรือหมู่คณะของตน

5. การใช้ความรุนแรง หมายถึง กิจกรรมที่พยายามสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจ การกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน กิจกรรมนี้อาจดำเนินไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง เช่น การกระทำรัฐประหาร การลอบสังหารผู้นำทางการเมือง หรืออาจมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ชินรัตน์ สมสืบ (2548: 251) กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้เรียนรู้ เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนได้รับข่าวสาร และจะให้การศึกษาค้นคว้าร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์และมองภาพปัญหาของชุมชนได้กว้างขึ้น รัฐสามารถอธิบายเหตุผลแก่ประชาชนและในขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผลจากประชาชนได้ ทำให้ผลของการตัดสินใจนโยบายดีกว่าเดิม การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์และเข้าใจการทำงานภาครัฐ

2. ประชาชนได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ที่ประชาชนได้รับสิ่งที่ตามมาก็คือการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้สึกรับผิดชอบ และตระหนักใน

ความสามารถของตนและริเริ่มการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ด้วยตนเอง ระบบการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การการเลือกเป้าหมาย การระดมทรัพยากร การดำเนินโครงการ จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

3. ให้ความสำคัญกับประชาชนในการเป็นศูนย์กลางพัฒนา การพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตที่ไม่ให้ความสำคัญแก่ประชาชน และผลที่เกิดขึ้นก็คือการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน แต่ในการพัฒนานั้นจะต้องเป็นผู้ควบคุมทรัพยากร ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเน้นที่การพัฒนาประชาชน ประชาชนเท่านั้นที่จะรับผิดชอบต่อการพัฒนาและต่อชุมชน

สาเหตุของการเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมทางการเมือง

ตามทฤษฎีของรัช และแอลทอฟฟ์ (อ้างถึงโดย ศักดา ช่างเรือ 2536 : 3) อธิบายลักษณะของผู้ไม่เข้าร่วมหรือการไม่เข้าร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อยู่ 4 ประเด็นด้วยกัน

1. ความรู้สึกเฉยเมย (Apathy)

ลักษณะที่บุคคลขาดความสนใจหรือขาดความห่วงใยต่อ “บุคคล” ต่อ “สถานการณ์” หรือต่อ “ปรากฏการณ์ทั่วไป หรือปรากฏการณ์เฉพาะอย่าง” มัสเซนและวินซินสกีได้อธิบายว่า บุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีความรู้สึกเฉยเมยนั้น ได้แก่ บุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ ไม่สามารถจะตระหนักถึงความรับผิดชอบของตน ตลอดจนไม่สามารถจะรู้จะเข้าใจหรือยอมรับอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ของตนได้ เป็นผู้ที่มีความวิตกกังวลในลักษณะที่หาสาเหตุไม่ได้ ไม่มีความรู้สึกปลอดภัยมั่นคงในตนเองเป็นผู้ที่ยอมรับอำนาจต่าง ๆ โดยดูสุภาพ ไม่ว่าอำนาจนั้นจะมาจากแหล่งใด และมีลักษณะเป็นบุคคลที่เรียกว่า “อยู่เฉย ๆ “ ไม่ต่อสู้ ไม่ดิ้นรนใด ๆ ทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณา “ความรู้สึกเฉยเมย” ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเข้าร่วมทางการเมือง หรือที่เรียกว่า “ความรู้สึกเฉยเมยทางการเมือง” โดยตรงแล้ว ก็หมายถึงลักษณะที่บุคคล “อยู่เฉย ๆ ไม่ต่อสู้ ไม่ดิ้นรนทางการเมือง หรือเป็นผู้ที่ละเว้นจากการเข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง ทั้งปวง หรือไม่เข้าร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ทั้งสิ้น นั่นเอง โรเซนเบอร์ก อธิบายว่า ความเฉยเมยทางการเมืองเกิดจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ

1.1 การคาดคะเน หรือการเล็งผลที่จะเกิดตามมาจากการเข้าร่วมทางการเมือง การคาดคิดหรือการคาดคะเน อาจจะปรากฏออกมาในหลายรูป หลายแบบด้วยกัน เช่น บางคนอาจจะคิดว่า ถ้าหากเข้าร่วมทางการเมือง อาจจะต้องจากเพื่อนฝูงหรือเพื่อนบ้านไป ซึ่งบางคนก็อาจจะคิดว่า การเข้าร่วมทางการเมืองอาจจะทำให้สถานภาพทางสังคมของเขาต้องเสียหายก็ได้

บางคนอาจจะเคยเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป แต่พอเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมาก ๆ อาจจะทำให้เสื่อมความยกย่องนับถือและศรัทธาก็ได้

1.2 บุคคลอาจมีความเห็นหรือมองว่า การเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ กล่าวคือ ในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่ง บุคคลอาจจะคิดว่าเขาคคนเดียวถึงแม้จะเข้าร่วมทางการเมืองก็ตาม ก็ไม่อาจจะทำอะไรได้เลย เช่น ไม่อาจจะไม่เปลี่ยนทิศทางของเหตุการณ์ทางการเมืองได้ ไม่อาจจะทำอะไรต่อพลังทางการเมืองได้ เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เขาเห็นว่าพลังต่าง ๆ ทางการเมือง เป็นสิ่งที่สุดวิสัยที่เขาจะทำอะไรได้ ยิ่งไปกว่านั้น เขาอาจจะมองในทำนองที่ว่า ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ของเขาเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการใส่ใจจากผู้ใด และถึงแม้ว่าเขาจะเข้าร่วมกับผู้อื่นก็ตาม เขาก็ยังรู้สึกว่าเขาทำอะไรไม่ได้อยู่นั่นเอง นอกจากนี้บุคคลอาจจะคิดว่า ช่องว่าง ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมือง หรือสิ่งที่เขาปรารถนาจะให้ เป็นไป กับความเป็นจริงหรือสิ่งที่เป็นไปได้ จริงเหล่านี้ เป็นต้น และเมื่อช่องว่างใหญ่โตกว้างขวาง เช่นนั้น ก็คงไม่มีขนาดหรือจำนวนของการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอันใดจะไปอุดช่องว่างนั้น ได้เลย

1.3 การขาดสิ่งกระตุ้นหรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคล เข้าร่วมทางการเมือง การกระตุ้นที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งก็คือ การที่กรมการปกครองได้ประกาศ ใ้รางวัลแก่จังหวัดและอำเภอที่สามารถจะชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิมากที่สุด

ตามทฤษฎีของโรเซนเบิร์กนั้น การขาดสิ่งกระตุ้นหรือสิ่งจูงใจต่าง ๆ อาจจะทำให้บุคคลเป็นผู้เฉยเมยทางการเมืองได้อย่างหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อขาดสิ่งกระตุ้น บุคคลอาจรู้สึกว่า เนื้อหาสาระของการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจ เป็นสิ่งที่ไม่ท้าทายให้อยากเข้าร่วมหรือเขารู้สึกว่า ภายใต้อากาศทางการเมืองที่ขบเซา หรือสภาพแวดล้อมเช่นนั้น การเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองคงไม่อาจจะช่วยสร้างความพอใจอะไรให้แก่เขาได้เลย หรือกล่าวอีกอย่างนัยหนึ่ง การขาดสิ่งกระตุ้นทางการเมืองอาจทำให้บุคคลมองไปว่า การเข้าร่วมทางการเมืองไม่สามารถ จะตอบสนองความต้องการของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการประเภทใด เช่น ความต้องการ ในปัจจุบันหรืออนาคต เป็นต้น

2. ความรู้สึกไม่ไว้วางใจในธรรมชาติของมนุษย์ (Cynicism)

โรเบิร์ต แอกเกอร์ และคณะ (Agger 1961 : 477-506 อ้างถึงโดย ศักดา ช่างเรือ 2536 : 3) ได้อธิบายสิ่งที่เรียกว่า "Cynicism" ไว้ว่า "เป็นลักษณะของการไม่ไว้วางใจในธรรมชาติของมนุษย์คือ ลักษณะที่ดูถูกดูแคลนมนุษย์"

“ความรู้สึกไม่ไว้วางใจในธรรมชาติของมนุษย์” เป็นความรู้สึกนึกคิดว่าการกระทำต่าง ๆ ของผู้อื่นก็ดี แรงจูงใจของผู้อื่นก็ดี เป็นที่น่าสงสัย ไม่น่าไว้วางใจหรือถุกมองในแง่ร้ายมากกว่ามองในแง่ดี หรือมองตามสถานภาพความเป็นจริง ผู้ที่มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจในธรรมชาติของมนุษย์มีความเชื่อว่า การที่บุคคลรักษาผลประโยชน์ของตน ดูแลผลประโยชน์ของตนเพราะว่าสังคมมนุษย์นั้นมีลักษณะของ “การเห็นแก่ตัว” และ “การยึดถือตนเองเป็นสำคัญ”

บุคคลที่มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจในธรรมชาติของมนุษย์มักจะคิดในแง่ต่าง ๆ เช่น คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก หรือธุรกิจที่สกปรก นักการเมืองทั้งหลายเป็นผู้ที่ไว้วางใจไม่ได้ ประชาชนถูกนักการเมืองใช้เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ของนักการเมือง อำนาจที่แท้จริงที่ถูกใช้โดยบุคคลที่เราไม่อาจจะรู้ได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นใคร เป็นต้น

3. การแยกตนออกไป (Alienation)

การแยกตนออกไปจากอะไรก็แล้วแต่ ส่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นศัตรูหรือความเป็นปรปักษ์ โรเบิร์ต เลน (Robert Lane 1956 : 166- 169 อ้างถึงโดย ศักดา ช่างเรือ 2536 : 32) อธิบายไว้ดังนี้ ที่เรียกว่า การแยกตนออกจากการเมืองนั้น หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลรู้สึกอยากจะห่างเหินหันเหออกไปเสียจากเรื่องการเมือง และการปกครองของประเทศของตน และมีแนวโน้มที่คิดว่าการปกครองประเทศก็ดี การเมืองก็ดี เป็นสิ่งที่กระทำไปโดยคนอื่น และเพื่อคนอื่น โดยปฏิบัติตามกติกาที่ไร้ความยุติธรรม บุคคลที่ แยกตนออกจากการเมือง จึงมีความรุนแรงกว่าบุคคลที่มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจในธรรมชาติมนุษย์และเป็นปรปักษ์อยู่ภายในจิตใจของเขาด้วย สำหรับกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น เลน อธิบายว่า สภาพกรณีทำงานของนี้ควรจะเรียกว่า “การหย่าร้างทางการเมือง” จะเหมาะสมกว่าและเป็นคำที่มีความรุนแรงน้อยกว่า เพราะบุคคลที่หย่าร้างทางการเมืองนั้นเป็นผู้ที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง หรือการปกครองของประเทศ ดังนั้น การปกครองของรัฐบาลจึงไม่มีผลต่อตัวเขาจนเขาไม่อยากจะเข้าร่วมทางการเมืองให้เสียเวลา

4. ความรู้สึกไร้ค่าไร้ทิศทาง (Anomie)

อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim อ้างถึงโดย ศักดา ช่างเรือ 2536 : 33-35) เป็นผู้ตั้งคำ “Anomie” ขึ้นมาเป็นครั้งแรก เกิดความรู้สึกว่า ตนไม่มีประสิทธิภาพไม่สามารถจะทำอะไรกับเรื่องราวของการเมืองได้ และขณะเดียวกันอำนาจทางการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองก็ไม่ได้เอาใจใส่หรือให้ความสนใจต่อตน ผลก็คือ ทำให้บุคคลประหม่อมตัวเองต่ำไป ประหม่อมวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในชีวิตของตนต่ำกว่าที่เป็นจริง และไม่มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าเกี่ยวข้องทางการเมือง ถ้าจะว่าตามความเป็นจริงแล้ว บุคคลที่มีความรู้สึกไร้ค่าไร้ทิศทางก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับบุคคลที่แยกตัวเองออกจากการเมือง

เบอร์คฮาร์ท และคณะ (Burkhart 1972 : 27-33) กล่าวว่า การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้าร่วมทางการเมืองมากหรือน้อยขนาดไหน หรือไม่อย่างนั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นต้องการที่จะให้บรรลุเป้าหมายจากการเข้าร่วมทางการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "วัตถุประสงค์" เป็นตัวกำหนด "ขนาดความมากน้อย" ของการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมทางการเมืองนั่นเอง กล่าวโดยสรุปแล้ว เหตุผลที่บุคคลเข้าร่วมทางการเมืองตามทฤษฎีของเบอร์คฮาร์ท มีดังนี้

1. ความต้องการที่จะได้มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น กล่าวคือ ทำให้บุคคลได้มีโอกาสรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ได้ร่วมสนุกรสนานกับบุคคลอื่น ดังนั้น การที่บุคคลได้เข้ามีส่วนร่วมในการเมือง เช่น การเป็นสมาชิกขององค์การทางการเมือง ทำให้แต่ละคนรู้จักสนิทสนมซึ่งอาจทำให้สามารถตกลงธุรกิจและผลประโยชน์ร่วมกันได้ง่ายขึ้น

2. ความต้องการที่จะได้รู้จักกับบุคคลสำคัญ การร่วมในทางการเมืองในบางรูปแบบทำให้บุคคลได้มีโอกาสรู้จักกับบุคคลสำคัญ เช่น ในสังคมอเมริกัน ทำให้บางคนได้มีโอกาสสัมผัสมือกับวุฒิสมาชิก ผู้ว่าการมลรัฐ สมาชิกของสภาองเกรส รวมทั้งผู้นำทางการเมืองทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นมีความภูมิใจ และบางทีอาจจะได้รับสิทธิพิเศษบางอย่างก็ได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้บุคคลนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวสามารถไปพูดไอ้จ้อวดีให้เพื่อนฝูงฟังได้ว่า เขาได้ไปกระทบไหล่กับคนสำคัญคนนั้นคนนี้มาแล้ว เป็นต้น

3. ความปรารถนาที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติหรือสังคม การเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อความเจริญของท้องถิ่น ผู้ที่ช่วยรณรงค์หาเสียงบางที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากผู้ใด แต่ทำไปเพราะต้องการเห็นความเจริญของบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่

4. ความต้องการให้ได้มาซึ่งอำนาจ บุคคลบางคนเข้าร่วมการเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจ โดยอำนาจเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเมืองอย่างมาก เพราะการมีอำนาจย่อมทำให้บุคคลอยู่ในฐานะที่จะกำหนดนโยบายของรัฐในทิศทางที่ตนต้องการได้ โดยปกติแล้ว ผู้ที่ปรารถนาจะได้มาซึ่งอำนาจจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมทางการเมืองในลักษณะที่เข้มข้นและแข็งขันเป็นพิเศษ ผู้เข้าร่วมทางการเมืองบางคนมีเจตนาอย่างแรงกล้าที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจ แต่พยายามปิดบังแรงจูงใจของตนเอง โดยการแสดงที่ทำว่า ตนเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ ทั้งที่เหตุผลที่แท้จริง คือ การแสวงหาอำนาจให้แก่ตนนั่นเอง

5. ความต้องการให้ได้มาซึ่งความมีอิทธิพล เป็นเรื่องของการที่บุคคลสามารถจะโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้อื่นให้เป็นไปในแนวทางที่ตนต้องการ รวมทั้งความสามารถในการที่จะ

ทำให้การตัดสินใจต่าง ๆ ของรัฐบาลเป็นไปในแนวใดแนวหนึ่งได้ตามที่ผู้มีอิทธิพลต้องการเหตุผลของการเข้าร่วมทางการเมืองของบางคนก็เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งการมีอิทธิพล

6. ความต้องการเกียรติภูมิหรือศักดิ์ศรี บางคนมีความรู้สึกว่าการดำเนินชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ โดยไม่มีใครนับหน้าถือตาเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย จึงเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้คนรู้จักมากขึ้น จะได้มีเกียรติและศักดิ์ศรีกับเขาบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเข้าร่วมทางการเมืองนั้นตนได้มีโอกาสเป็นประธานหรือกรรมการของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองบางกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การครองตำแหน่งเป็นประธานหรือกรรมการของกลุ่ม หรือองค์การทางการเมือง บางทีกลับไปทำลายเกียรติภูมิหรือศักดิ์ศรีของตนเอง แทนที่จะได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่เหมือนกัน

7. ความต้องการจะตอบสนองภาวะทางจิตวิทยาบางอย่าง บุคคลบางพวกบางกลุ่ม เข้าร่วมในทางการเมืองโดยไม่มีเป้าประสงค์ที่แน่นอน เพียงแต่ต้องการจะสนองความปรารถนาที่จะไปทะเลาะหรือไปสร้าง ความขัดแย้งกับผู้อื่นเท่านั้น บุคคลประเภทนี้จึงมักจะเข้าร่วมในโครงการกิจกรรมทางการเมืองที่ทำให้เขาได้มีโอกาสต่อสู้และโต้แย้งได้เถียงทางการเมือง การทำเช่นนั้นจะทำให้เขารู้สึกสบายใจและพอใจในการเข้าร่วม บุคคลที่เข้าร่วมทางการเมืองเพียงเพื่อต้องการหาโอกาสจะทะเลาะกับผู้อื่นเป็นสำคัญนั้นมักจะเป็นบุคคลประเภทที่มีความคับข้องใจบางอย่าง ทำให้บุคคลนั้นต้องหาทางระบายออกโดยการเข้าร่วมทางการเมือง และบุคคลประเภทนี้มักจะไปสร้างศัตรูให้กับตนเองมากมาย

8. ความต้องการรายได้หรือเงินเดือนที่สูงขึ้น การเข้าร่วมทางการเมืองบางรูปแบบ เช่น การเข้าร่วมทางการเมืองในรูปแบบของการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร หากบุคคลได้รับเลือกแล้ว ทำให้บุคคลที่ชนะในการเลือกตั้งมีโอกาสที่จะได้รับเงินเดือนสูงขึ้น และมีรายได้ในรูปแบบอื่นอาจจะติดตามมาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม สำหรับบุคคลที่มีฐานะการเงินดีอยู่แล้วอาจจะเป็นเพราะต้องการสิ่งอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจ เกียรติยศ และการมีอิทธิพล

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เฉลิมเกียรติ ภาวะเวช (2542) ได้ศึกษาเรื่องบทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสานระหว่าง พ.ศ. 2481 -2495 ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้นำท้องถิ่นอีสานได้ดำเนินบทบาทและความเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อผลักดันให้ระบอบการเมืองเป็นเสรีนิยม และระบอบเศรษฐกิจเป็นสังคมนิยม เพื่อให้ผลประโยชน์ของคนในท้องถิ่นได้รับการปกป้องมากขึ้น

ธีรวัชร ประนัดสุดจำ (2542) แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วง พ.ศ. 2480-2492 ผลการศึกษา พบว่า นายจำลอง ดาวเรือง มีแนวคิดท้องถิ่นนิยม เน้นการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคม ไปสู่ภูมิภาคอีสาน โดยกระทัดรัด อภิปราย คัดค้านนโยบายของรัฐบาลที่เน้นพัฒนาส่วนกลาง เป็นหลักมากกว่าการกระจายความเจริญสู่ภาคอีสาน มีผลทำให้รัฐบาลยุบสภาผู้แทนราษฎร ในช่วง พ.ศ. 2480 - 2481 ต่อมาได้รวมกลุ่มทางการเมืองกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสาน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ทำให้แนวคิดท้องถิ่นนิยมปรากฏชัดเจขึ้น และเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดเสรีนิยมทำหน้าที่ เป็นกลุ่มแกนนำฝ่ายค้านอีสานร่วมกับกลุ่มแนวร่วมฝ่ายค้านภูมิภาคอื่น มีลักษณะการทำงาน คล้ายระบบพรรคการเมือง มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านกลุ่มอำนาจนิยมฝ่ายทหารของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เข้ามาใช้อำนาจในการบริหารประเทศเผด็จการด้วยวิธีปรับเปลี่ยนท่าที ประนีประนอมในบางโอกาสและขณะเดียวกันหาทางโค่นล้มอำนาจเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามวิถีทางรัฐสภา จนประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังได้ร่วมมือกันจัดตั้ง ขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น กลายเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีบทบาทสูงสุด ส่งผลให้นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีพร้อมกับแกนนำภาคอีสาน ในช่วง พ.ศ. 2481-2488 และได้ร่วมมือกันจัดตั้งพรรคการเมือง คือ พรรคสหชีพแล้ว ได้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรค แนวรัฐธรรมนูญซึ่งมีผลให้นายจำลอง ดาวเรืองได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในฐานะฝ่ายบริหาร ประเทศ โดยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์แล้วร่วมจัดตั้ง สมาคมสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อสู้ฝรั่งเศส เพื่อให้ความช่วยเหลือขบวนการกู้ชาติลาว เขมร เวียดนาม ในช่วง พ.ศ. 2489-2490 นอกจากนั้นได้ร่วมมือกับพรรคสหชีพและพรรค แนวรัฐธรรมนูญจัดขบวนการมาใช้อำนาจของกลุ่มทหาร แต่ถูกยึดอำนาจและถูกจับกุมจนกระทั่ง ถูกสังหารใน พ.ศ. 2492

บัณฑูร บุญสนอง (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช : ศึกษากรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ.2518-2519 ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงเวลาของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แสดงภาวะความเป็นผู้นำที่ได้รับมาจากทั้งกรรมพันธุ์และสภาพแวดล้อมทั้งในสังคม ครอบครัวและหน้าที่การงาน ตลอดจนการศึกษาทุกระดับ และสามารถใชภาวะความเป็นผู้นำนั้น เสริมสร้างบทบาทผู้นำทางการเมืองให้โดดเด่นจนเป็นที่ประจักษ์อย่างน้อยสามประการ คือ บทบาทที่หนึ่ง เป็นบทบาทของการใช้ภาวะผู้นำในการบริหารราชการรัฐบาลซึ่งสถานการณ์

การเมืองในขณะนั้นมีความสับสนวุ่นวาย จนทำให้การดำเนินงานบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปด้วยความลำบาก แต่โดยอาศัยความเป็นผู้นำที่ พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชมีอยู่ พร้อมทั้งความสามารถในการใช้ภาวะผู้นำที่ทันเหตุการณ์ ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลซึ่งผู้นำมีฐานเสียงในพรรคของตนเองเพียง 18 เสียงให้มีความมั่นคงจนบริหารราชการแผ่นดินได้ถึง 1 ปี 1 เดือน กับ 4 วัน ท่ามกลางการต้อรองเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกทั้งในพรรคอื่นที่ร่วมรัฐบาลและสมาชิกพรรคของตนเองโดยไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นมานั้นก็โดยอาศัยความรู้ความสามารถที่มีอยู่ รวมทั้งความเป็นเลิศทางด้านวาทีศิลป์ในการประนีประนอมและผสมผสานประโยชน์ของแต่ละฝ่ายเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและผลประโยชน์ของประเทศชาติ บทบาทที่สอง เป็นบทบาทของการใช้ภาวะผู้นำในการแก้ไขปัญหาภายในประเทศที่เกิดขึ้นจากการตื่นตัวทางการเมือง รวมทั้งปัญหาความล้มเหลวทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนส่วนมาก ไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือในเมือง ล้วนประสบกับความลำบาก แต่อาศัยเหตุผลความคิดริเริ่ม การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลตลอดจนความเชื่อมั่นในตนเองด้วยเหตุผลของ พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ได้รับแก้ไขให้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจซึ่งแก้ไขได้ด้วยนโยบายเงินผัน หรือปัญหาสังคม ซึ่งก็ได้รับการแก้ไขด้วยการวางนโยบาย พร้อมทั้งดำเนินการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับประชาชนอย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ หรือแม้แต่ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่กำลังจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองตามหลักการของทฤษฎี Domino ก็ได้รับการแก้ไขให้คลี่คลายลงได้ด้วยกุศโลบาย ที่เฉียบแหลมทางด้านนโยบายต่างประเทศก็ได้เชิงการทูตที่นุ่มนวลแต่หนักแน่น บทบาทที่สาม เป็นบทบาทของการใช้ภาวะผู้นำในการแก้ไขปัญหาและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งกับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศมหาอำนาจคือ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหรัฐอเมริกา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและความคิดริเริ่มอันชาญฉลาดตลอดจนการเป็นผู้มีวาทีศิลป์ที่เป็นเลิศ ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีกันและกัน ไม่ว่าจะประเทศเหล่านั้นจะมีระบอบการปกครองที่แตกต่างกันหรือเหมือนกันก็ตาม โดยใช้วิธีทางการทูตนำการเมือง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นก็คือ การมีความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าในประเทศไทยในทุกด้าน

พศิน เนื่องชมภู (2544) บทบาททางการเมืองของผู้นำฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนในระบบรัฐสภา : ศึกษากรณี นายกรัฐมนตรีจอมพล ถนอม กิตติขจร และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ผลการศึกษาพบว่าจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีภาวะความเป็นผู้นำทางการเมืองในคนละแบบกับพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ

อันสำคัญที่ควรกล่าวถึงได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความอดทน อดกลั้น ความรอบครอบ เยือกเย็นในการแก้ปัญหา ความขี้มั่วแจ่มใสในการผูกมิตรกับผู้ใต้บังคับบัญชา ความสุภาพ อ่อนโยน ความนุ่มนวลและนอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนทางการเมืองจากบุคคลที่มีอำนาจของประเทศในขณะนั้นคือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในกรณีของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนายกรัฐมนตรีผู้มาจากระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา ได้ก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นด้วยตนเอง ในพ.ศ. 2517 และลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. 2526 เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะอันสำคัญคือ ความรู้ ความสามารถ ชื่นเชิงทางการเมือง ความริเริ่มสร้างสรรค์ วิสัยทัศน์ ความอดทน ความกล้าหาญ ความเป็นผู้มีวิาทศิลป์ สุขุม เยือกเย็น และมีบารมีในการเป็นผู้นำ

วิสาสินี จินตลิจิตติ (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผลการศึกษาพบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ขึ้นสู่อำนาจโดยการสนับสนุนของมหาชนและสามารถรักษาอำนาจโดยผ่านวิธีการต่าง ๆ ทั้งการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชน การตัดสินใจเปิดสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาประชาชน แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กลับต้องสูญเสียอำนาจไป เพราะมีเพื่อนร่วมงานที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว ประกอบกับการไม่ได้กำจัดกลุ่มอำนาจเก่าให้หมดสิ้นไป และไม่อยู่ในสถานะที่จะควบคุมกองกำลังของตนเองได้

มานะ สมะแฉ (2545) บทบาททางการเมืองของนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา : ศึกษากรณีบทบาทการดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2539-2543 ผลการศึกษาพบว่า นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา เป็นประธานรัฐสภาคนแรกของไทยคนหนึ่งที่มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ประมุขของฝ่ายนิติบัญญัติได้อย่างมีประสิทธิภาพยอดเยี่ยมเที่ยงธรรม โปร่งใส และมีความเป็นกลางต่อทุกฝ่าย บทบาททางการเมืองที่สำคัญแยกออกเป็นประเด็น ได้ดังนี้ 1. บทบาทตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 2540 ได้แก่ บทบาทในตำแหน่งหน้าที่ของประธานรัฐสภาตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด โดยการนำเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงพระปรมาภิไธย โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ 2. บทบาททางด้านการเมือง ได้แก่ บทบาทในการปฏิรูปการเมือง โดยทำหน้าที่ให้มีการกำหนดให้มีร่างรัฐธรรมนูญขึ้น เพื่อโดยทำหน้าที่ให้มีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และการสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของสภาร่างรัฐธรรมนูญได้เป็นอย่างดี 3. บทบาททางด้านการบริหาร ได้แก่ การยกร่างข้อบังคับการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การจัดให้มีผู้ประสานงานจากฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน เพื่อให้การดำเนินการประชุมสภาผู้แทนราษฎร

ได้ผลและเกิดประสิทธิภาพมากที่สุดในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ การริเริ่มจัดระเบียบกระทู้ถามสด, การวางแนวทางพิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้มีประสิทธิภาพในเรื่องของการใช้สิทธิอภิปราย การตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาปรับปรุงกระบวนการตรากฎหมาย ความพยายามในการสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ เพื่อใช้รองรับจำนวนสมาชิกที่มีมากขึ้นและเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญใหม่ 4. บทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตย ได้แก่ การตั้งสถาบันพระปกเกล้าฯ โดยมีหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ทำการวิจัยและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ส่งเสริมงานวิชาการให้รัฐสภา สนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตย มีบทบาทในการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ บทบาทในการส่งเสริมประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง บทบาทการให้เข้าชื่อเสนอกฎหมาย บทบาทการให้ร้องเรียนต่อประธานรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร 5. บทบาทด้านต่างประเทศ ได้แก่ งานด้านการประชุมระหว่างประเทศ งานด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมร่วมกันระหว่างสมาชิกรัฐสภาของนานาประเทศ การหารือข้อราชการ การแลกเปลี่ยนการเยือนและการรับรองบุคคลสำคัญระหว่างประเทศ